

ЖИТТЯ СЕРБІЇ

 Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Federal Department of Justice and Police FDJP
State Secretariat for Migration SEM

COMMISSARIAT FOR
REFUGEES AND MIGRATION
OF THE REPUBLIC OF SERBIA

CRISIS
RESPONSE
AND POLICY
CENTRE

ЖИТТЯ СЕРБІЇ

ЖИТТЯ СЕРБІЇ

Видавець:

Центр кризової політики та реагування
Орфелінова, 33, Чукариця, Белград
office@crpc.rs

Від видавця:

Владимир Сьєклоча

Редактор:

Владимир Сьєклоча

Автори:

Браніслава Покушевські Кумалаканта та Йован Рістич

Дизайн і підготовка до друку:

Мілан Кротич

Фото на обкладинці:

Душан Покушевські

Друк: Proof, Белград

Тираж: 50

Белград 2024

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Confederation

Federal Department of Justice and Police FDJP
State Secretariat for Migration SEM

Створення цієї публікації було підтримано Урядом Швейцарії. Ця публікація не обов'язково відображає офіційні погляди уряду Швейцарії.

COMMISSARIAT FOR
REFUGEES AND MIGRATION
OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Комісаріат у справах біженців та міграції Республіки Сербія підтримав переклад публікації "Життя Сербії" українською та російською мовами. Думки, висловлені в цій публікації, є поглядами авторів або видавців і не обов'язково відображають позицію Комісаріату у справах біженців та міграції Республіки Сербія.

UNHCR
The UN Refugee Agency

Це не публікація УВКБ ООН. УВКБ ООН не несе відповідальності за її зміст і не обов'язково підтримує його. Усі викладені думки є виключно точкою зору авторів чи видавців і не обов'язково відображають погляди УВКБ ООН, Організації Об'єднаних Націй чи їхніх держав-членів.

ВСТУП	1
1. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА	2
1.1 Археологічні пам'ятки з доісторичних часів	2
1.2. Археологічні пам'ятки часів Риму	2
1.3. Найважливіші фортеці, побудовані після римської епохи	3
1.4. Церкви і монастирі	5
1.5. Найважливіші сучасні замки	7
2. РОЗВИТОК МОВИ ТА ПИСЕМНОСТІ	8
3. МІСТА	10
(з найбільш значними мультиконфесійними та мультикультурними впливами)	
4. ЗВИЧАЇ ТА ВІРУВАННЯ	14
5. ВІДОМІ ДІЯЧІ НАУКИ, КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	15
5.1. Науковці	15
5.2. Письменники і поети	17
5.3. Композитори	18
5.4. Актори та актриси	19
5.5. Художники	27
5.6. Скульптори	32
5.7. Спортсмени	33
5.7.1. Футбол	33
5.7.2. Баскетбол	35
5.7.3. Водне поло	37
5.7.4. Волейбол	37
5.7.5. Гандбол	38
5.7.6. Теніс	38
5.7.7. Легка атлетика	38
6. МАНІФЕСТАЦІЇ	39
6.1. Музичні фестивалі	39
6.2. Кінофестивалі	41
6.3. Театральні фестивалі	42
6.4. Літературні фестивалі	42
6.5. Мистецькі фестивалі	42
6.6. Фестивалі коміксів	43
6.7. Інші фестивалі та спортивні маніфестації	43
7. ГАСТРОНОМІЯ	44
8. ПОПУЛЯРНА КУЛЬТУРА	45
8.1. Фільми	45
8.2. Популярна музика	49
ДЖЕРЕЛА	51

ВСТУП

Коли ми опиняємось у якійсь країні, то завжди шукаємо інформацію, яка може точно та ефективно зорієнтувати нас, як там живуть люди, що це за країна та що її визначає – її культура та звичаї, пам'ятки, фестивалі, хто її герої, та власне, що там їдять. Ця потреба в коректній інформації більш виражена серед осіб, які мають намір залишитись у Сербії – шукачів притулку, а також серед осіб, яким надано право на притулок чи субсидіарний захист. У невідомій країні, далеко від батьківщини, звідки вони приїхали або втекли, щоб знайти свій шлях у новій культурі, де мова відрізняється від їх рідної та в новому середовищі, необхідна допомога, і бажано мовами, зрозумілими людям у такій ситуації.

Такий досвід Центру кризової політики та реагування (СКРР), який у 2019 році, у співпраці з Комісаріатом у справах біженців та міграції Республіки Сербія (KIRS), Верховним комісаріатом ООН (УВКБ ООН) та Белградським центром з прав людини (BCLJP), почав організувати семінари для біженців та шукачів притулку на тему інтеграції та процедури надання притулку. Зокрема, одним із частих запитань учасників було: «Чи є якась книжка чи брошура, щоб ми могли більше дізнатися про Сербію?».

Таким чином, народилася ідея публікації, яка перед вами, і яку ми опублікували у співпраці з Державним секретаріатом з питань міграції Швейцарської Конфедерації (SEM). З їх допомогою ми спробували наблизити сербську культурну спадщину, мову та алфавіт, звичаї та вірування, науку, культуру, масову культуру, спорт, гастрономію та ключові фігури з цих областей до осіб, які шукали притулок, отримали захист або планують це зробити. У прагненні наблизити Сербію та її спосіб життя до найширшого кола шукачів притулку, біженців та інших осіб, які зацікавлені тут залишитися, ми підготували її сербською мовою, а також іноземними мовами, якими користується найбільша кількість людей, які приїжджають до Сербії у пошуках допомоги. Тому дана публікація також доступна англійською, французькою, арабською та перською мовами.

Сербія може багато чого запропонувати, і в цій публікації представлена основна інформація, а читачі потім, вже відповідно до своїх інтересів і потреб, продовжать досліджувати теми, які їх цікавлять, у чому СКРР їм обов'язково допоможе. Сподіваємося, що ця публікація дозволить їм легше зорієнтуватися та простіше увійти в контакт із місцевим населенням, обговорюючи теми культури, які з давніх-давен об'єднують і зближують людей.

1. Культурна спадщина

1.1. Археологічні пам'ятки з доісторичних часів

На території Сербії знаходяться одні з найдавніших археологічних пам'яток у світі.

Найстаріша археологічна пам'ятка - **Лепенскі Вір**. Залишки архітектури та різні об'єкти цієї культури відносяться до доісторичної доби, тобто кам'яного віку (найраніший з 9500 найпізніше до 5500 до н. е.). Лепенскі Вір - це назва місцевості в Джердапській ущелині (нині національний парк Джердап), де було виявлено кілька поселень із залишками 136 житлових та ритуальних споруд. Будинки розташовані у формі віяла, зверненого до річки. Вони мають геометричну форму, а центральне місце займає вогнище. Скульптури, знайдені в Лепенському Вірі, мають прості геометричні візерунки, або фігури людей. Усі фігури створені так, щоб підкреслити певні елементи, з сильними надбрівними дугами, подовженими носами та широкими, схожими на риб'ячі, ротами. Скульптури були невід'ємною частиною будинку, вбудовані в кам'яну підлогу.

Археологічний пам'ятник у **Вінчі**, місці недалеко від Белграда, відноситься до раннього кам'яного віку (найраніший від 5700 до найпізнішого до 4500 р. до н.е.). Вважається, що Вінча була центром цілої культури, яка охоплювала центральну частину Балкан, і ця культура називалася Вінчанською.

Споруди Вінчі були геометричними. Статуетки, знайдені у Вінчі, варіюються від простих стовпчастих форм з ледь помітними носами та очима, головами, ледь відділеними від маси глини, аж до розкішних сидячих або стоячих фігур із багато прикрашеними костюмами. Дослідження показали, що перша виплавка металів, а саме міді, відбулася у Вінчі, що зробило цю цивілізацію найбільш технологічно розвинутою свого часу. На найвідоміших пам'ятниках Вінчанської культури найстародавнішими знайденими металевими предметами були масивні мідні браслети.

1.2. Археологічні пам'ятки часів Риму

Римляни побудували низку міст і укріплень уздовж річок Сави та Дунаю, їх північного кордону з варварськими регіонами. З їх приходом на Балкани в I столітті нашої ери мистецькі елементи, пов'язані з римською традицією та культурою, були введені в ще первісну культуру. Розвиток римських міст привів до створення складного суспільства, і міста розвивалися за звичайною римською схемою.

У Сремській Митровиці знаходяться залишки **Сірміуму**, важливого оплоту римської армії та одного з найважливіших міст у всій країні, враховуючи, що за часів імператора Діоклетіана (284 - 305 рр.) це була одна з чотирьох імперських столиць. У цьому місті народилися кілька римських імператорів, у тому числі Траян Децій, Проб і Максиміан. У ньому імператором був коронований Феодосій I (379 - 395 рр.), останній спільний правитель східної та західної частин Римської імперії. Археологічна пам'ятка включає залишки імператорського палацу, християнської базилики та ін. На схід від Сірміуму, в місці злиття Сави та Дунаю, знаходився **Сінгідунум**, місто, побудоване на місці більш ранньої кельтської фортеці Сінгідун.

Після тривалого поділу Римської імперії на Східну та Західну (395 р.) Сінгідунум увійшов до складу Східної. Він був зруйнований в середині п'ятого століття під час навали гунів, як і інші римські міста Паннонії, і його залишки видно до цих пір. На місці Сінгідунума було збудовано середньовічний Белград. Далі на схід вниз по Дунаю знаходився **Вімінаціум**, колишнє іллірійське місто, а за часів Римської імперії воно було столицею провінції Верхня Мезія. У руїнах Вімінація виявлено пізньоантичні гробниці, розписані фресками.

Найважливішим римським містом на південь від Дунаю був **Наісус** (нинішній Ніш), де розташовувалась **Медіана**, розкішний маєток та літня резиденція римського імператора Костянтина Великого (306 - 337 рр.). Медіана є найкраще збереженою частиною Наісуса, рідного міста Костянтина, і була розташована поблизу термальних джерел. Сам Наісус був важливий ще до Костянтина. За часів імператора Діоклетіана неподалік від міста були побудовані чудові терми з системою обігріву приміщень під підлогою гарячим повітрям. Наісус був зруйнований під час нападу гунів у 446 році, але через сто років його відновив східно-римський (візантійський імператор) Юстиніан (527 - 565 рр.). Слов'яни населяли його з VII століття.

Табличка Траяна, напис, висічений у скелі над Дунаєм, у Джердапській ущелині, також датується римською епохою. Траян - один з найвідоміших римських імператорів (98 - 117 рр.), і пам'ятна табличка була встановлена над дорогою, якою проходили римські війська через ущелину. По дорозі Траян також побудував міст через Дунай. Через будівництво Джердапської ГЕС та штучного озера римська дорога виявилася затопленою, і табличку перенесли на 21,5 метри вище того місця, де вона знаходилася.

1.3. Найважливіші фортеці, побудовані після римської епохи

Окрім спадщини класичної римської культури, середньовічні фортеці також мають велике значення для сербської культурної спадщини, а також створені після середньовіччя, які будували серби та завойовники цих територій – візантійці, турки, угорці та австрійці.

Фортеця Бачка – добре збережена угорська фортеця на території Воєводини, в місті Бач біля Дунаю. Вона була побудована між 1338 і 1342 роками, за часів угорського короля Карла Роберта, але свого сучасного вигляду вона отримала лише через століття. На її місці була аварська фортеця, яку зруйнували монголи.

Петроварадинська фортеця – розкішна середньовічна фортеця, збудована навпроти сучасного міста Нові Сад на скелі Петроварадин, створена за часів Австрії (1692 - 1780 рр.), для захисту від турків-османів. На цьому місці раніше було римське місто Кузум, потім візантійська фортеця Петрикон та угорська фортеця.

Нішська фортеця – одна з фортець, що найбільш добре збереглися на Балканах. Розташована у центрі сучасного міста Ніш. Вона була побудована турками на залишках римських, візантійських та середньовічних укріплень.

Белградська фортеця (Калемегдан) – ця фортеця на стратегічно надзвичайно важливому місці - пагорбі Калемегдан, над місцем злиття Сави і Дунаю - несе на собі сліди і археологічні нашарування практично кожного завойовника, що її окупував. На місці кельтського Сінгідун виник римський форт Сінгідунум як частина військового кордону до варварської Центральної Європи. Це місто кілька разів руйнувалося і відбудовувалося різними загарбниками, в тому числі сербами, які почали тут селитися. Болгари вперше згадують про нього як про Белград. Згодом він кілька разів був угорським та сербським прикордонним містом. Турки захопили його в 1521 році. Під час турецької окупації він кілька разів потрапляв до рук австрійців, які його реконструювали та модернізували. Серби остаточно звільнили його в 1815 році, оголосили столицею в 1841 році, а останній турецький гарнізон покинув його в 1867 році.

Смедеревська фортеця – одна з найбільших фортець на території Сербії. Вона була побудована сербами (1427 - 1430 рр.) на прохання деспота Джураджа Бранковича після того, як сербська держава змушена була повернути свою столицю Белград під управління Угорщини. Таким чином, Смедерево стало столицею сербської держави, доки воно не перейшло під владу Туреччини у 1459 році.

Фортеця Кале (Момчилово місто) – невелике укріплення, що добре збереглося, недалеко від міста Пірот, найстаріші частини якого відносяться до римської доби. Фортеця була побудована сербським середньовічним лицарем герцогом Момчилом за правління князя Лазаря Гребеляновича у другій половині XIV століття, тому й отримала назву Момчилово місто. Використовувалася у військових цілях до першої половини XX століття.

Голубацька фортеця – середньовічна сербська фортеця, розташована на скелях недалеко від міста Голубац, біля входу Дунаю в Джердапську ущелину.

Була побудована на руїнах римського форту між XIII і XIV століттями та набула свого остаточного вигляду наприкінці XV століття. Її будівельниками, скоріш за все, були серби. Голубацька фортеця є перлиною сербської культурної спадщини та була повністю відреставрована у 2019 році. Вона є частиною Національного парку Джердап.

Крушевацька фортеця – залишки цієї фортеці, яку швидше за все збудував князь Лазар Гребелянович, розташовані у вузькому центрі сучасного Крушевця. Звідси Лазар правив країною, а після нього його син, деспот Стефан Лазаревич, до 1405 року, коли столицю було перенесено до Белграда, управління яким Стефан отримав від сусідньої Угорщини.

Старий Рас – гірська фортеця, за 11 кілометрів від нинішнього міста Нові Пазар. Рас був столицею сербської середньовічної держави Рашка і довгий час був одним із найважливіших середньовічних міст на Балканах завдяки своєму стратегічному становищу, на перехресті важливих доріг. Ймовірно, він був збудований на місці римського укріплення. Разом із прилеглим монастирем Сопочани Рас знаходиться під охороною ЮНЕСКО.

Маглич – майже неприступна гірська фортеця, побудована на вершині пагорба в Ібарській ущелині в XIII столітті. Ця фортеця захищала єдину дорогу, що сполучає Косово з центральною Сербією, а також захищала монастирі Сопочани та Студениця. Швидше за все, її побудував перший король з династії Неманічів Стефан Первовенчаний або його син Урош I. Назва фортеці походить від сербського слова “магла”.

1.4. Церкви і монастирі

Сербські православні монастирі, збудовані між XII і XV століттями, були оплотом релігійного, культурного та художнього життя та мали велике значення для сербської культурної спадщини. Вони були виготовлені у трьох стилях: рашському, сербсько-візантійському та моравському.

Рашський стиль отримав свою назву на честь річки Рашки, навколо якої утворилася однойменна сербська держава. Це оригінальне досягнення сербських будівельників, завдяки якому вони прославилися на весь світ. Епоха рашського стилю почалася з будівництва монастиря Джурджеві Ступові (Колони Св. Георгія) (1170 р.) і завершилася церквою Св. Ахілла в Арільї (1296 р.). Ця епоха в архітектурі пов’язана також із так званім золотим віком сербського живопису, який починається з розпису Джурдевих колон близько 1175 року і закінчується Градцем близько 1275 року. Свого піку вона досягає у Сопочанах. Представниками цього архітектурного стилю є:

- **Монастир Студениця** (XII століття) – дар Стефана Немані. Фасади обох церков виготовлені з білого мармuru. Монастир відомий своєю колекцією фресок XIII та XIV століть. У 1986 році ЮНЕСКО включило Студеницю до списку всесвітньої спадщини.

- **Монастир Мілешева** (XIII століття) – дар короля Стефана Владислава, де він і був похований. У цьому монастирі знаходиться фреска «Білий янгол», яка вважається одним із найкрасивіших творів сербського та європейського середньовічного мистецтва.

- **Монастир Жича** (XIII століття) був збудований королем Стефаном Неманічем, більш відомим як Стефан Первовенчаний. Жича була зруйнована під час нападу татар, а монастир було відновлено королем Мілутіним на початку XIV століття.

- **Монастир Високі Дечани** (XIII - XIV століття) – дар сербського короля Стефана Дечанського, де він і був похований. Цю унікальну церкву прикрашають понад 1000 сербсько-візантійських фресок. Протягом століть монастир постійно зазнавав нападів та пограбувань, а потім перебудовувався. Ініціатива будівництва монастиря походила від святого Сави (брата великого жупана Стефана Немані, справжнє ім'я якого було Растко Неманіч). Він був побудований двічі під заступництвом Стефана Дечанського, а потім його сина царя Душана. Розташований неподалік Печі та з 2006 року внесений до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, яка перебуває під загрозою зникнення.

- **Монастир Сопочани** (XIII століття) – дар короля Уроша I. Розташований недалеко від міста Нові Пазар. На його західній стіні знаходиться фреска із зображенням Успіння Богородиці, яка вважається такою, що найкраще передає цей обов'язковий мотив православного фрескового живопису. У 1979 році він був включений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Сербсько-візантійський (вардарський) стиль розвивався з кінця XIII до кінця XIV століття в районі Метохії, Косова та Північної Македонії. Його називають візантійським, тому що за зразок було взято візантійські споруди. Зовнішнє оздоблення церковних будівель складається з сірого або жовтого каміння і червоної цегли. Представниками цього стилю є:

- **Церква Богородиці Левішки** (початок XIV століття) збудована за часів правління короля Стефана Мілутина. Була збудована на місці колишньої візантійської церкви. У відреставрованій церкві збереглися фрески візантійських грецьких художників. Після завоювання Косова турки перетворили її на мечеть, а церквою вона знову стала в 1912 році, коли туди повернувся сербський уряд. У 2004 році Богородиця Левішка сильно постраждала під час заворушень, тому її реставрували. Разом із монастирем Високі Дечани у 2006 році вона була включена до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, яка перебуває під загрозою зникнення.

- **Монастир Грачаниця** (початок XIV століття) знаходиться в селі Грачаниця в Косово і Метохії, і був побудований королем Мілутиним. Його включено до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що перебуває під загрозою зникнення.

- **Моравський стиль** виник на пізньому етапі сербської середньовічної держави (період від смерті імператора Уроша в 1371 р. до падіння сербського деспотизму під владою Туреччини в 1459 р.), він використовувався для церков і монастирів, які будували князь Лазар Гребелянович, деспот Стефан Лазаревич та деспот Джурадж Бранкович. Представниками цього стилю є Раваниця та Манасія (Ресави).

- **Монастир Раваниця** (друга половина XIV століття) з церквою Вознесіння Господнього – дар князя Лазара. Він оточений міцною оборонною стіною із сімома баштами. Церква побудована з рядів каменю і цегли, що чергуються. Внутрішні стіни монастиря сильно пошкоджені, тому збереглася лише невелика кількість фресок.

- **Монастир Манасія або Ресави** (XV століття) – одна з найважливіших будівель моравської школи. Він був даром деспота Стефана Лазаревича та був культурним центром сербського деспотизму. Весь комплекс являє собою укріплений блок, оточений великими стінами з 11 вежами. Збереглася лише третина фресок, але вони належать до найбільших масивів середньовічного живопису. На території монастиря було засновано знамениту Ресавську школу, де збиралися освічені люди: перекладачі, письменники, ченці та переписувачі. Крім оформлення рукописів, вони виправляли помилки у церковній літературі, викликані численними перекладами та неточними транскрипціями. Хоча історична роль ресавської школи позитивна, у сучасному сленгу вирази «послідовник ресавської школи» та «ресавський переписувач» використовуються для позначення поганих учнів, які списують у кращих учнів.

1.5. Найважливіші сучасні палаци

Значну частину культурної спадщини Сербії складають палаци, які були побудовані на її території протягом новітньої історії - в першу чергу на території Воєводини.

Палац Дунджерські (XIX століття) – можливо, найвідоміший і найкрасивіший із шістдесяти палаців, збудованих у Воєводині, коли вона була частиною Габсбурзької монархії. Палац та частина комплексу були побудовані багатою сербською родиною Стратимирович у 1826 році. Тим часом маєток змінив власників, і в 1889 році його купив поміщик, промисловець і меценат Лазар Дунджерські. Його сім'я керувала маєтком до кінця Другої світової війни, і у той час великий палац було реконструйовано. Дунджерські були пов'язані з королівською сім'єю Караджорджевич, тому палац був місцем, де збиралися діячі політичного та

суспільного життя Королівства Югославія. У даний час палац є головною туристичною пам'яткою та культурним надбанням, що охороняється.

Білий палац (XX століття) – офіційна резиденція югославської королівської родини Караджорджевич, що розташована на території королівського комплексу у белградському районі Дедине. Будівництво було розпочато 1934 року югославським королем Александром I, а після його вбивства завершено 1937 року регентом князем Павлом, який наповнив палац цінними витворами мистецтва. Після Другої світової війни та відмови від королівства президент Югославії Йосип Броз Тіто використовував Білий палац як репрезентативне приміщення для прийому поважних гостей з-за кордону.

2. Розвиток мови і писемності

Сербська мова належить до слов'янської групи індоєвропейських мов і походить від праслов'янської, спільної мови всіх слов'ян, від якої не залишилося жодних письмових слідів. Початок слов'янської писемності припадає на 863 рік. Тоді на прохання моравського князя Ростислава візантійський цар Михайло послав учених людей, братів Кирила та Мефодія, з місією поширювати християнство та писемність серед слов'ян – переселенців до Європи та Балканського півострова. Перед від'їздом на цю місію Кирило і Мефодій переклали Біблію і церковні книги з грецької на слов'янську мову і записали це глаголицею. Старослов'янська мова, яку записали Кирило і Мефодій, була першою писемністю слов'ян. Ця мова була заснована на діалекті македонських слов'ян з околиці Салонік, звідки походили Кирило і Мефодій. Глаголиця була створена за зразком грецького алфавіту і мала 36 літер.

Наприкінці IX або на початку X століття учні Кирила та Мефодія створили кирилицю - алфавіт, названий на честь Кирила, що включав 24 літери грецької мови та 12 нових літер. Вже в XII столітті кирилиця повністю витіснила глаголицю в сербських регіонах, і в цей період відбулася перша зміна старослов'янської мови на сербослов'янську, яка була першою літературною мовою сербів. А саме, переписувачі того часу, які переписували церковні книги, стали вставляти у старослов'янську мову слова з просторіччя. Великий сербський просвітитель і перший архієпископ незалежної Сербської Церкви святий Сава (1174 - 1236 рр.) написав усі типики (церковні правила) сербослов'янською мовою. І його Житіє святого Симеона (1208 р.) також було написано цією мовою, це стосується і дипломатичного документа Грамота бана Куліна (1189 р.) і кодексу Душана (1349 р.), і знаменитого кодексу сербського імператора Стефана Душана (1308 - 1355 рр.). Одна з найбільш значних пам'яток сербослов'янської грамотності, Мирославове Євангеліє (близько 1190 р.) — рукописна книга для богослужіння обсягом 362 сторінки — також була написана сербослов'янською мовою.

Під час османського, тобто турецького панування (з середини XV століття до XIX століття), сербська культура і мова зберігалися і плекалися в монастирях, найвідомішим з яких є Манасія, де в Ресавській школі велася переписувальна діяльність.

У 1690 році, коли під час так званого Великого переселення сербів під керівництвом Арсенія Чарноєвича значна частина населення з південних областей Сербії, рятуючись від помсти турків, переселилася в нинішню Воєводину - на той час територія, що знаходилася під контролем Габсбурзької (Австрійської) монархії - разом із ними туди перемістилися сербські культурні та релігійні центри. Сербські переселенці зазнали великого тиску з метою навернути їх у католицизм, тому Сербська церква звернулася по допомогу до Росії. Звідти російські вчителі приїхали у Сремські Карловці та відкрили слов'янську та слов'яно-латинську школу. Однак ці російські вчителі принесли з собою і російську мову, яка поступово починає впливати на сербсько-слов'янську літературну мову, доти єдину письмову мову сербів у Габсбурзькій монархії. Таким чином, під впливом російської мови, а також народної мови було створено так звану *русько-слов'янську мову*.

У XVIII столітті відбулася ще одна мовна зміна, яку називали слов'яносербською. Це результат великого впливу народної мови на русько-слов'янську, і вона не мала певних правил, за якими писати, але кожна вчена людина вважала, що найкраще знає, як писати або говорити окремі слова. Лінгвіст Сава Мркаль (1783 - 1883 рр.) і великий просвітитель Доситей Обрадович (1739 - 1881 рр.) вказували на необхідність реформування мови та стандартизації правил, а Вук Стефанович Караджич (1787 - 1864 рр.) присвятив все своє життя реалізації цих ідей, тобто реформі сербської мови та писемності. Його реформи модернізували сербську літературну мову, наблизивши її до мови простих людей і віддаливши як від сербо-слов'янської, так і від русько-слов'янської. Кирилиця скорочена до 30 символів, і кожен символ має свій звук, а це означає, що навіть іноземець, який не знає сербської мови, зможе прочитати кожне сербське слово, якщо вивчить звук кожної букви сербського алфавіту. Вук Стефанович Караджич також є творцем першого словника реформованої сербської мови, який був опублікований у 1818 році.

Крім кирилиці, в сербській мові використовується також латинська абетка, яка також адаптована за принципом "один звук - одна буква", за деякими винятками, коли дві букви читаються як один звук (дж, нь).

3.Міста

(з найбільш значними мультиконфесійними та
мультикультурними впливами)

Белград – столиця та найбільше місто Республіки Сербія. У ньому проживає близько 1,7 мільйона мешканців – трохи менше чверті населення усієї країни. Він розташований у гирлі річок Сава та Дунай і був метою численних загарбників. Саме місто було засноване в III столітті до нашої ери кельтським племенем Скордиски, яке називало його Сінгідун, а в I столітті нашої ери було завойовано римлянами і перейменовано в **Сингидунум**. Коли Римська імперія була розділена, він належав до Східної імперії – Візантії. З другої половини IV століття його поперемінно знищували або відбирали у візантійців готи, гунни, сармати, остготи, гепіди, авари та слов'яни. Вперше він був згаданий як Белград болгарами у 876 році. До складу Сербської середньовічної держави він увійшов лише у XIII столітті. Найзначніша пам'ятка – **Калемегдан**, велика фортеця на однойменному пагорбі з-над Устя. Вона мала стратегічне значення для Римської імперії (як прикордонне укріплення), Візантійської імперії, Сербського деспотату, Угорського королівства, Османської імперії та Австрійської імперії. Він був завойований німцями та австрійцями у Першій світовій війні. Потім він став столицею нового Королівства сербів, хорватів та словенців, пізніше названого Королівством Югославія. Після Другої світової війни був столицею Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (1943 – 1991 рр.) та Союзна Республіки Югославія (1992 – 2003 рр.). Був сильно пошкоджений під час німецького бомбардування 6 квітня 1941 року, а потім під час бомбардувань союзників у 1944 році. Через численні руйнування та різноманітні впливи його архітектура дуже різнобарвна. На терасі фортеці Калемегдан, над річковою гаванню і самим гирлом, стоїть **статуя Переможця** роботи скульптора Івана Мештровича - це один із символів Белграда. Іншим важливим символом є **гора Авала** (511 метрів) – одне з найулюбленіших місць для пікніка жителів Белграду, над якою домінує гігантська **телевізійна вежа**, на якій стоїть пам'ятник **Невідомому Герою**. У центрі міста знаходиться **Скадарлія** - богемний квартал, який наприкінці XIX століття став місцем збору акторів, поетів та художників, а також **Београджанка** - офісна будівля, збудована у 1974 році з висотою 101 метр, на вершині якої, як і на Авальській вежі, розташований оглядовий майданчик, з якого відкривається панорама Белграда та його околиць. З 2015 року розпочалося будівництво нової частини міста – «**Белград на воді**» на березі Сави у Старому Белграді. Белград має дорогоцінні пам'ятки духовної культури, церкви, монастирі та культові споруди різних конфесій. Один з найважливіших православних храмів, **Кафедральний собор** був побудований в 1840 році. Важливістю та зовнішнім виглядом виділяються церкви **Ружиці** та **Св. Петки**, церква **Св. Марка**, **Топчідерська церква** та **Церква Олександра Невського**, а також монументальний **храм Св. Сави**. **Белградська синагога (або Сукат Шалом)**

розташована в центрі міста і наразі є єдиним повністю діючим єврейським місцем поклоніння, була побудована в 1929 році. **Мечеть Байраклі** розташована у старому центрі міста, на Дорчолі. Була побудована близько 1575 року і є єдиною, що залишився з понад 200, які існували в Белграді під час османського панування. У столиці Сербії є ряд римо-католицьких храмів, серед яких особливо виділяється церква **Святого Антонія Падуанського**. У Белграді дуже насичене культурне життя, а найпопулярнішими подіями є **Міжнародний Белградський книжковий ярмарок і кінофестиваль FEST** (найбільший у країні), і Белградський фестиваль пива, тобто **Beer Fest** (одночасно і музичний фестиваль). У Белграді також проходять **VITEF** (один із найважливіших театральних фестивалів у світі), **BELEF** (фестиваль, який насправді є комбінацією кількох різних маніфестацій, що проводяться влітку), **Фестиваль авторського кіно**, Фестиваль документального та короткометражного кіно «Короткий метр», Фестиваль гітарного мистецтва, фестиваль класичної музики BEMUS та інші найрізноманітніші маніфестації.

Нові Сад — друге за величиною місто Сербії (340 тис. жителів) і столиця автономного краю Воеводина. Розташований в південній частині Паннонської низовини на березі Дунаю. Виникнення цього міста пов'язано з будівництвом **Петроварадинської фортеці** у 1692 році, яке було розпочато Габсбурзькою (Австрійською) монархією для захисту міста від нападів. З побудовою фортеці, яку тоді називали «Дунайським Гібралтаром», розрослося поселення, де жили переважно військові, ремісники та торговці. Населення було дуже різноманітним, тому це місто населяли угорці, слов'яни, німці, цинцари, євреї та інші народи. На розширення та різноманітність міста значно вплинуло переселення сербів під керівництвом Арсенія Чарноєвича. Ця велика міграція 1696 року прийшла з південних частин Сербії, які тоді були під владою турків, і була викликана страхом від їхньої помсти. Згодом під австрійським, а потім австро-угорським керівництвом Нові Сад став центром сербської культури та національного пробудження, через що його прозвали «сербськими Афінами». Крім Петроварадинської фортеці, дуже важливими пам'ятками міста Нові Сад є **Площа Свободи**, де розташована **будівля Міської адміністрації** (*Gradska kuća*), яка вважається однією з найкрасивіших будівель у Сербії, а також Римо-католицький собор - обидва спроектовані Джердже Молнаром. Поруч знаходиться **Собор Святого Георгія** та **Владичанський палац**. Однією з дуже значущих культурно-історичних споруд є **Синагога**, побудована за проектом угорського архітектора Ліпота Баумгорна. Нові Сад багатий на музеї, галереї та культурні заходи, серед яких виділяються театральний фестиваль **Sterijino pozorje** (Стеріїно позор'є) та кінофестиваль молодих авторів Cinema City. З 2000 року Петроварадинська фортеця є місцем проведення одного з найбільших музичних фестивалів світу - **Exit**, куди приїжджають найбільші музичні зірки світу.

Ніш — третє за величиною місто Сербії (260 тис. жителів) та є адміністративним центром її південної частини. Це одне з найстаріших міст на Балканах. За свою

довгу історію він кілька разів був зруйнований і спалений. Римляни завоювали його в I столітті до нашої ери і назвали **Наїссус**. У ньому народилися два римські імператори Костянтин Великий і Констанцій III. Місто було зруйновано вторгненням варварів-гунів у середині VI століття нашої ери. Потім його завоювали авари та слов'яни. За панування над містом поперемінно боролися візантійці, болгари та серби. Воно було частиною сербської середньовічної держави до падіння Сербії під турецьке панування в середині XV століття. Сербі відвоювали його у турків лише в другій половині XIX століття. Однією з найважливіших пам'яток Ніша є археологічний парк **Медіана**, який датується IV століттям і містить залишки римської резиденції Костянтина Великого. Також тут знаходиться **Čele kula** (Челе кула) та **пам'ятник на Чергі**, місце, де у 1809 році, під час Першого сербського повстання, відбулася Чегарська битва. У ній загинула велика кількість сербських солдатів, а також велика кількість турків, а вежу Челе кула турки збудували на знак помсти сербському народу за жертви в цій сутичці та встановили в ній 952 черепи закатованих сербських воїнів. **Нішська фортеця** знаходиться в центрі міста і є одним із найвідоміших турецьких укріплень. **Казанджійська алея** (*Kazandžijsko sokače*) – єдина частина старого Нішського базару, що збереглася. У Ніші є велика кількість пам'яток духовної культури та культових споруд. Головною православною релігійною спорудою Ніша є **Собор Святої Трійці**, він був збудований у XIX столітті та розташований у центральній частині міста. **Церква Святого Пантелеймона** кілька разів зносилася і є одна із найстаріших релігійних споруд Сербії. Первозданна церква датується XII століттям, а свій нинішній вигляд вона набула 1878 року. **Мечеть Іслам-ага** в центрі Ніша – це єдине місце поклоніння, яке сьогодні використовує ісламська громада у цьому місті. Крім того, в Нішській фортеці існує **мечеть Балі-бея**, перетворена на галерею, а також **мечеть Хасан-бея**, пошкоджена в 1944 році під час бомбардувань союзників. Нішська **Синагога** була побудована в 1925 році на місці старої синагоги, що згоріла під час пожежі в 1879 році. Віруючі використали її до Другої світової війни, коли в Ніші проживало близько 400 євреїв, більшість із яких загинули під час Голокосту. Сьогодні ця будівля є галереєю. Ніш також має багате культурне життя. Тут проводяться деякі дуже важливі фестивалі, такі як Кінозустрічі та джазовий фестиваль **Нішвіл**. **Крагуєваць** — місто з населенням близько 179 000 чоловік, розташоване в самому серці Шумадії — колись надзвичайно лісистого регіону центральної Сербії. Його назва вперше згадується у 1476 році у турецьких писаннях. З XV по XIX століття неодноразово піддавалося завоюванню турками та австрійцями. У 1815 році під час Другого сербського повстання він був звільнений від турків і з 1818 по 1841 роки був столицею Князівства Сербія. У той час був побудований палацовий комплекс, що складається з резиденції князя, резиденції княгині Любиці і **резиденції Аміджа** (*Amidžin konak*) – єдина частина цього комплексу, що збереглася, і сьогодні є пам'яткою культури величезної важливості. У 1833 році в Крагуєвці було засновано першу гімназію, а в середині XIX століття тут почав працювати **військовий завод**. Перші гармати були виготовлені на ньому у 1853 році. Окрім збройового заводу, сьогодні у Крагуєвці є ще й **автомобільний завод**. Однією з визначних пам'яток

Крагуєвця є **Крагуєвацький Меморіальний парк Жовтня**, споруджений на згадку про жакливу різанину, скоєну німецькими окупантами в жовтні 1941 року близько 2800 осіб, у тому числі школярів, на знак відплати за партизанські напади на німців. Крагуєваць також є місцем проведення великого музичного фестивалю **Arsenal Fest** (Арсенал фест), який плекає звучання року.

Суботиця — найпівнічніше місто Сербії, воно розташоване на кордоні з Угорщиною і з населенням близько 141 000 людей є другим за величиною містом в автономній провінції Воеводина. Вперше воно згадується у 1391 році під угорською назвою Забатка. Протягом кількох років у XVI столітті місто було столицею недовговічної сербської повстанської держави під командуванням Йована Ненада, самопроголошеного сербського імператора невідомого походження. Турки правили містом із 1542 по 1686 рік, коли місто перейшло під владу австрійців, тобто Габсбурзької монархії. У XVIII столітті австрійці двічі змінювали назву, тому спочатку місто перейменували на Санта Марія, а потім Марія Терезіополіс. Стару назву Суботиця повернули в XIX столітті. Суботиця перетворилася на сучасне центральноевропейське місто наприкінці XIX — на початку XX століття. Тоді в місті відбувався промисловий, будівельний і культурний бум. Тут же розпочав свою театральну кар'єру Бела Лугоші, угорський актор із сусідньої Румунії, який, будучи іммігрантом в Америці, прославився роллю вампіра у фільмі «Дракула» (1931 р.). Поблизу Суботиці знаходиться **озеро Паліч**, де проходить **Фестиваль Європейського кіно Паліч**. У центрі міста домінує чарівна **будівля Міської адміністрації** (*Gradska kuća*), перед якою розташована площа з фонтаном. Неподалік знаходиться чудовий **кафедральний собор, церква Святої Терези Авільської**, збудована наприкінці XVIII століття в стилі бароко. На руїнах середньовічної фортеці збудовано **францисканську церкву**, присвячену святому Михайлу. У Суботиці також знаходиться **мечеть Мухаджира**, перша ісламська будівля, побудована в цій місцевості за останні два сторіччя. Єврейська громада Суботиці може похвалитися красивою **Синагогою**. Вона була побудована на початку XX століття, і тоді вважалася другою за величиною у світі.

Вранє — місто на півдні Сербії (близько 83 000 жителів), яке згадується ще в XI столітті. Це місто, де народився Бора Станкович, автор знаменитих романів «Погана кров» та «Газда Младен». Місто розташоване на межі сходу і заходу, півночі і півдня, та змогло зберегти своєрідний дух бурхливих минулих часів. Вранє входило до складу середньовічної Сербської держави до 1455 року, коли його завоювали турки, які залишалися тут до 1878 року, тому багато визначних пам'яток Враня, архітектура і гастрономія випромінюють дух Сходу. Однією з найбільш визначних пам'яток м. Вранє є **Білий міст/Міст кохання**, який пов'язаний з легендою про нещасливе кохання турчанки Айші та сербського пастуха Стояна. На згадку про їхнє кохання мати Айші побудувала той міст. Велике культурне та історичне значення мають також **будинок, де народився Бора Станкович**, а також візантійська фортеця **Марково Кале**, яка існувала за часів імператора Юстиніана I (527 - 565 рр.).

4. Звичаї та вірування

Коріння сербських звичаїв бере свій початок з кількох джерел. Старі слов'яни, південні племена яких почали переселятися на Балкани з VII століття, були багатобожниками зі своїми магічними ритуалами та забобонами. Зіткнувшись з православною християнською релігією, яку серби отримали в ранньому середньовіччі, велика частина тієї старослов'янської традиції була збережена і сьогодні живе інтегрована в християнську традицію.

Наприклад, у Сербії святкують Слави, тобто вшановують святих, цей звичай тісно пов'язаний із давньою культурою предків. Святі – це люди, які прожили своє життя так, що церква проголосила їх святими. Святий також є захисником дому та всієї родини, а в день слави в Сербії люди, які працюють, мають право на вихідний. У такий день господар приймає численних гостей; на честь домашнього святого запалюється багато прикрашена святкова свічка, що займає центральне місце на святковому столі. Поряд зі свічкою кладуть святковий пиріг – хліб, який має символізувати жертву домашньому святому. Гостям подають воду та солодощі. У деяких місцях зберігся звичай подавати хліб-сіль.

У зв'язку з культурою предків, окрім найпопулярніших свят (Різдво та Слава), існують також деякі ключові сербські звичаї, такі як кумівство та гостинність, а також деякі з найважливіших ритуалів: весілля та похорони.

Наприклад, один із звичаїв, що збереглися, виключно в жартівливій формі, — викуп нареченої. На традиційному сербському весіллі наречений приходить до будинку нареченої, щоб символічно викупити її у родичів. Викуп був реальним до 1846 і навіть дуже дорогим, а потім князь Александар Караджорджевич скасував його як «звичай, що суперечить людській гідності».

Багато сербських звичаїв, наприклад, коли чоловіки рвуть сорочку новоспеченого батька, давання грошей новонародженому при першому відвідуванні, смикання дитини за вуха на день народження (щоб вона виросла великою), проливання води у слід учням, коли вони йдуть складати іспит, пов'язані зі здоров'ям та благополуччям родини і привертають велику увагу іноземців.

На славах та в особливих випадках часто використовуються традиційні сербські інструменти. Сербія, мабуть, найбільш відома у світі завдяки трубі, яка з'явилася тут лише у XIX столітті, але без неї не обходяться ні весілля, ні урочистості. Труба стала настільки популярною серед народу, що завдяки їй тепер у Гучі проводиться міжнародний фестиваль, який щороку приваблює сотні тисяч відвідувачів. Тамбура, улюблений інструмент у Воєводині, використовується на боснійських заходах, де співаються так звані старі міські пісні. Дерев'яна флейта – важлива частина музичної

традиції Сербії та Північної Македонії, вона використовується в етнічній музиці, на ній часто грають коло - танець, який характерний для Сербії та Балкан. Нарешті, балканські гуслі – простий струнний інструмент, на якому виконуються народні епічні пісні. Балканські гуслі становлять більшу частину історії Сербії та Чорногорії, оскільки епічні народні пісні пов'язують саме з ними та з гуслярами, людьми, які співають, граючи на цьому інструменті, – дуже особливим чином. У Сербії Новий рік святкують, як і в інших частинах світу – в ніч з 31 грудня на 1 січня, але через особливості церковного календаря Різдво святкують не 25 грудня, а 7 січня. У Сербії, хоч і неофіційно, також святкують «сербський Новий рік», в ніч з 13 на 14 січня – що теж є наслідком використання церковного календаря.

У сільських районах Сербії досі переважають забобони, які беруть свій початок ще з політеїстичних часів. Вони вірять у магію, і найбільше бояться волоської магії, пов'язаної зі східною Сербією. Вірили, а де-не-де вірять і донині, у різних надприродних істот: *вампири, крикливі мерці, перевертні, привиди, відьми, баб-яги, лісові матері, прокляті, кошмари, русалки, сліпі янголи, вітрогони, собачі голови, кентаври, феї, духи, злі дракони, привиди, негаразди, чума, рожаниці, німфи, караконджули ...*

Найвідомішим серед цих істот є **вампір** – оживилий труп із довгими зубами, який ходить ночами від будинку до будинку та п'є кров людей. Сербська фольклорна версія вампіра блискуче зображена у відомому фільмі жахів Джорджа Кадійовича *Leptirica/Метелик* (1973 р.): вампіром управляє злий дух, тому, вбиваючи вампіра, слід подбати про те, щоб не дати метелику вислизнути через його рот, бо злий дух цього метелика опанує іншою людиною. Найвідомішим сербським вампіром, зображеним у фільмі Кадійовича і відомим із фольклору, є Сава Саванович, селянин, який жив на млині в селі Зарожжя неподалік міста Баїна Башта на заході Сербії. Однак найстарішим вампіром є Петар Благоєвич (помер у 1725 році), селянин з села Кошелева, який, як вважали, повстав з могили і вбив дев'ять людей. Цей випадок був зафіксований австрійською владою, яка на той час недовго управляла центральною Сербією, тому офіційно, хоч і неохоче, стали свідками знищення «вампіра» в могилі, тобто заколювання тіла Благоєвича колом. До речі, вампір – єдине міжнародне слово сербського походження.

5. Відомі діячі науки, культури і спорту

5.1. Вчені

Хоча Сербія належить до територіально невеликих країн, вона з гордістю згадує своїх учених, перед якими у боргу не лише вона, а й увесь світ. Найбільш відомими серед них є Михайло Пупін, Мілутин Міланкович та Нікола Тесла.

Михайло Пупін (1854 - 1935 рр.) був американським ученим сербського походження, який жив і працював в Америці. Він народився в селі Ідвор біля Ковачиці в Банаті, де почав свою освіту, яку продовжив у Панчево, де спочатку познайомився з секретами електрики, а потім у Празі, звідки повернувся на батьківщину. Після раптової смерті батька він вирішив припинити навчання в Празі, а через фінансові проблеми емігрував до Америки. В Америці він провів наступні п'ять років, займаючись фізичною працею та одночасно вивчаючи англійську мову. Йому вдалося скласти вступний іспит і вступити до Колумбійського університету в Нью-Йорку. Закінчивши навчання, повернувся до Європи; він продовжив освіту в Кембриджі, а потім у Берліні, де отримав ступінь доктора. Він найбільш відомий своїми патентами в галузі міжміської телефонії, телеграфії та радіомереж, включно з котушки Пупіна, що названі на його честь. За своє життя опублікував десятки наукових статей. Він отримав Пулітцерівську премію за автобіографію «Від іммігранта до винахідника» (1923 р.).

Нікола Тесла (1856 - 1943 рр.) один із найяскравіших умів людства. Цей сербсько-американський учений, фізик, інженер-електрик і винахідник займався дослідженнями в галузі електрики, магнітних полів і машинобудування. Він народився в місті Сміляні, на території сучасної Хорватії. Батько Тесли був православним священиком і поетом, мав велику бібліотеку, де сам Нікола провів дитинство, читаючи та вивчаючи іноземні мови. Володів сербською, англійською, німецькою, італійською, чеською, угорською, латинською, французькою та словацькою мовами. Мати Ніколи була дуже творчою жінкою, і своїми винаходами хотіла покращити життя в селі. Вважається, що Нікола успадкував від матері схильність до досліджень. Перший клас закінчив у рідному місті, решту початкової школи закінчив у Госпічу, а середню школу закінчив у Карловці. Потім вступив до Політехнічної школи в Граці, а згодом на факультет у Празі. Він залишив навчання і почав працювати спочатку в Будапешті, потім у Парижі, звідки поїхав до Америки, щоб розробити систему змінного струму, і в цьому досяг успіху, це є його найвідомішим внеском у розвиток людства. Його іншими відомими винаходами є багатозадачна система, обертове магнітне поле, асинхронний двигун, синхронний двигун і трансформатор Тесли. Йому належить також створення першої в світі гідроелектростанції – на Ніагарському водоспаді в США. Одиниця вимірювання щільності магнітного потоку або напруги магнітного поля була названа на честь Тесли. Його зображення є на банкноті номіналом 100 динарів.

Мілутич Міланкович (1879 - 1958 рр.) народився у Далі на території сьогодношньої Хорватії. Він був математиком, астрономом, кліматологом, геофізиком, інженером-будівельником, доктором технічних наук та професором університету. Середню школу закінчив в Осієку, місті на території сучасної Хорватії. У 17 років він вступив на будівельний факультет Віденського технологічного університету, а у 25 років захистив докторську дисертацію. Приїхав до Сербії у 1909 році і там обійняв

посаду професора прикладної математики в Белградському університеті. Саме тоді він зацікавився кліматологією та таємницями льодовикового періоду, тому почав вивчати ідею про можливий вплив атмосферних факторів на зміну клімату. Опублікував безліч наукових праць, а 1924 року став постійним членом Сербської академії наук та мистецтв. Обличчя Мілутина Міланковича зображено на банкноті номіналом 2000 динарів.

5.2. Письменники і поети

Ймовірно, найвідомішим прикладом сербського середньовічного письменника є деспот Стефан Лазаревич (роки правління 1389 - 1427), який був освіченим правителем і художником, а його найвідомішим поетичним твором є *Slovo ljubve* (*Слово любові*). До цього періоду відноситься пісня черниці Єфимії *Pohvala knezu Lazaru* (*Похвала князю Лазару*), яка є одним із найвизначніших творів сербської середньовічної літератури.

Сучасна сербська література (XVIII ст.), ймовірно, була заснована великим сербським просвітителем Доситеєм Обрадовичем, який подорожував Європою і сприйняв ідеї Просвітництва та раціоналізму. Саме ці ідеї стали домінуючими в сербській літературі після звільнення від турків, а під час великих сербських повстань на початку XIX століття значущою була мемуарна проза Протоєрея Матеї Ненадовича (*Метоари/Мемуари*).

За часів Князівства та Королівства Сербія (1817 - 1918 рр.) найбільшими літературними іменами були Мілован Глишич (оповідання *Prva brazda/Перша борозна* та *Glava šećera/Голова цукру*), Лаза Лазаревич (оповідання *Prvi put s osет na jutrenje/Вперше з батьком на ранкову службу*), Борислав Бора Станкович (роман *Nečista krv/Погана кров*), Петар Кочич (роман *Jazavac pred sudom/Борсук перед судом*), Янко Веселинович (роман *Hajduk Stanko/Гайдук Станко*) та Радое Доманович (сатиричні оповідання *Vođa/Вождь*, *Razmišljanja jednog običnog srpskog vola/Роздуми звичайного сербського вола*, *Kraljević Marko drugi put među Srbima/Королевич Марко вдруге серед сербів*). Величезну популярність здобули драматурги-комедіографи Йован Стерія Попович (*Tvrđica/Скупердяй* та *Pokondirena tikva/Зарозумілий гарбуз*), Браніслав Нушич (*Narodni poslanik/Народний депутат* та *Sumnjivo lice/Підозріле обличчя*) та Стеван Сремац (*Pop Ćira/Поп Чира* та *Pop Spira/Поп Спіра*, *lvkova slava/Івкова слава*). У цей період чорногорський єпископ Петро II Петрович Негош написав свої знамениті епопеї *Gorski vijenac/Гірський вінець*, *Luča Mikrokozma/Світло Мікрокосму* та *Lažni car Šćerap Mali/Фальшивий цар Шцепан Мали*, а великими поетами були Джура Якшич, Йован Йованович Змай, Воїслав Іліч, Алекса Шантич, Владислав Петкович Дис, Сіма Пандурович, Мілан Ракіч та Йован Дучич. У роки Першої світової війни популярність отримав військовий поет Мілутин Боїч, який загинув на фронті (1917 р.).

В епоху Королівства Сербів, Хорватів і Словенців, тобто Королівства Югославії (1918 - 1941 рр.), великими письменниками - крім ветерана Браніслава Нушича (драми *Gospođa ministarka/Пані Міністр*, *Ožalošćena porodica/Засмучена сім'я*, *Dr/Д-р та Pokojnik/Небіжчик*), а також *Autobiografija/Автобіографія*) та Бори Станковича (роман *Gazda Mladen/Газда Младен*) – були Мілош Црнянські (роман *Сеобе/Переселення*) та Растко Петрович (романи *Burleska gospodina Peruna boga grota/Бурлеск Пана Перуна бога грому* та *Dan šesti/День шостий*, оповідання про подорож *Afrika/Африка*), а великими поетами були Ісидора Секулич та Момчило Настасійович.

Відомими літературними іменами Сербії за часів соціалістичної Югославії (1945 - 1991 рр.) були: Іво Андрич (роман *Na Drini ćuprija/Міст на Дрині*, удостоєний Нобелівської премії з літератури, романи *Prokleta avlija/Проклятий двір* та *Travnička hronika/Травницька хроніка*), Борислав Пекіч (романи *Godine koje su pojeli skakavci/Роки, що з'їла сарана*, *Besnilo/Сказ*, *Zlatno runo/Золоте руно*, *Hodočašće Arsenija Njegovana/Паломництво Арсенія Негована*, *Vreme čuda/Час чудес*, *Kako upokojiti vampira/Як упокоїти вампіра*), Меша Селимович (романи *Tvrđava/Фортеця* і *Derviš i smrt/Дервіш і смерть*), Мілорад Павич (роман *Hazarski rečnik/Хазарський словник*), Бранко Чопіч (романи *Orlovi rano lete/Орли рано літають* і *Bašta sljezove boje/Сад кольору мальви*), Добриця Чосич (романи *Koreni/Коріння*, *Deobe/Розділи*, *Vreme smrti/Час смерті*), Данило Кіш (романи *Rani jadi/Ранні біди* та *Klopka za Borisa Davidovića/Пастка для Бориса Давидовича*), Драгослав Михайлович (роман *Kad su cvetale tikve/Коли цвіли гарбузи* та *Čizmaši/Чизмаші*), Михайло Лаліч (роман *Lelejska gora/Лелейська гора*), Міодраг Булатович (роман *Ljudi sa četiri prsta/Люди з чотирма пальцями*), Александар Тисма (роман *Upotreba soveka/Використання людини*), Слободан Селенич (роман *Očevi i osi/Батьки та предки*), Момо Капор (романи *Beleške jedne Ane/Записки однієї Ани* та *Una/Уна*), Светислав Басара (роман *Fata o biciklistima/Чутки про велосипедистів*), Чільне місце належить також драматургу Душану Ковачевичу (*Radovan treći/Радован Третій*, *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани*, *Sveti Georgije ubiva aždahu/Святий Георгій вбиває змія*, *Balkanski špijun/Балканський шпигун*), за чікими комедіями і сценаріями зняті одні з фільмів сербського кінематографа, що найбільш переглядаються: (*Ko to tamo peva/Хто там співає*, *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани*, *Balkanski špijun/Балканський шпигун*, *Sabirni centar/Центр збору*, *Podzemlje/Андерграунд*). Великі імена у поезії цієї епохи – Десанка Максимович, Бранко Мількович, Міра Алечкович, Любомир Симович, Іван В. Лалич, Мирослав Міка Антич, Матія Беккович та афорист Душко Радович.

Сербський поет Чарльз Сіміч, який народився в Белграді, емігрант в Америці, який писав вірші англійською мовою, отримав Пулітцерівську премію в галузі літератури. Після розпаду соціалістичної Югославії такі письменники, як Давид Альбахарі (романи *Матас/Приманка* та *Mrak/Мрак*), Светлана Велмар-

Янкович (романи *Lagum/Темниця* та *Bezdno/Бездня*), Владимир Арсенович (*U potpalublju/У трюмі*), Зоран Живкович (роман *Četvrti čovek/Четверта людина* та роман-мозаїка *Biblioteka/Бібліотека*, за яку він отримав Всесвітню премію в галузі фентезі) та Горан Петрович (романи *Opsada crkve Svetog spasa/Облога церкви Святого Спаса* та *Sitničarnica 'Kod srećne ruke'/Лавка дрібниць "Біля щасливої руки"*), а сучасною літературною сценою править Деян Стоїлкович (роман *Konstantinovo raskršće/Костянтиново перехрестя*, збірка оповідань *Neonski bluz/Неоновий блюз*), Владимир Кецманович (*Тор је био врео/Зброя ще не охолола*), Александар Гаталиця (*Veliki rat/Велика війна*), Драган Величич (*Ruski prozor/Російське вікно* та *Islednik/Слідчий*), Владимир Піштало (*Tesla: Portret među maskama/Тесла: Портрет серед масок*), Марко Відойкович (*Kandže/Kizmi*), Срджан Валяревич (роман *Кото/Комо*), та Ігор Мароевич (збірка оповідань *Beograđanke/Белградки*).

5.3. Композитори

Стеван Стоянович Мокранияц (1856 - 1914 рр.) один із найвидатніших сербських композиторів. Йому належить заслуга впровадження сербського національного духу у художню музику. Його найвідоміші твори: *Rukovet/Збірники*, *Kozar/Козар*, *Liturgija/Літургія*, *Opelo/Відспівування*, *Statije/Статті* та інші. У 1899 році він заснував першу постійну музичну школу у Белграді. Його зображення знаходиться на банкноті номіналом 50 динарів.

Зоран Сімянович (1946 - 2021 рр.) писав музику для кіно та театру, був професором факультету драматичного мистецтва Белградського університету. Свою кар'єру він розпочав як клавішник рок-груп *Silute* та *Ellipse*. Після розпаду *Ellipse* присвятив себе творчості. Він писав пісні для популярних співаків, а з 1973 року почав складати музику для кіно і театру.

Його музика прикрашає такі відомі югославські фільми, як *Specijalno vaspitanje/Спеціальне виховання*, *Nacionalna klasa/Національний клас*, *Petrijin venac/Вінок Петрії*, *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани*, *Variola vera/Варіола Вера*, *Balkan ekspres/Балканський експрес*, *Sećaš li se Doli Bel/Чи пам'ятаєш Доллі Белл?*, *Otas na službenom putu/Тато у від'їзді*, *Bal na vodi/Танці на воді* та *Već viđeno/Дежа вю*.

Ісідора Жебелян (1967 - 2020 рр.) була видатним сербським композитором і постійним членом SANU. Навчалася на музичному факультеті у Белграді, де працювала професором із 2002 року. Написала музику до понад тридцяти театральних п'єс і отримала безліч нагород за свою роботу в галузі театральної музики. Вона також складала музику для фільмів та співпрацювала з відомими діячами кіно. Активно виступала як піаністка та диригент, виконуючи як свою музику, так і твори інших композиторів. За своє життя вона отримала численні визнання та нагороди.

5.4. Актори та актриси

Велика кількість винятково талановитих акторів та актрис, що знімалися в кіно та на сцені, були вихідцями із Сербії, особливо за часів соціалістичної Югославії. Найстарішими легендами сербського театру були Жанка Стокіч (1887 - 1947 рр.) та Мілівое Живанович (1900 - 1976 рр.), які зробили свою кар'єру за часів Королівства Сербія тобто Королівства Югославія. Нижче представлена добірка з 50 відомих сербських акторів та актрис, які побудували свою кар'єру в кіно, на телебаченні та в театрі за часів Югославії та пізніше.

Видатні сербські актори:

Раде Маркович (1921 - 2010 рр.) актор театру та кіно, професор акторської майстерності та батько режисера Горана Марковича від шлюбу з великою актрисою Оліверою Маркович. Популярність він отримав у казці *Čudotvorni mač/Чарівний меч* (1950 р.). У нього були важливі ролі у фільмах *Valter brani Sarajevo/Вальтер захищає Сараєво* (1972 р.), *Nacionalna klasa/Національний клас* (1978 р.), *Variola vera/Варіола Вера* (1982 р.) та *Sabirni centar/Центр збору* (1989 р.).

Мія Алексич (1923 - 1995 рр.) драматичний актор, який прославився завдяки комедіям п'ятдесятих та шістдесятих років. Завдяки серіалам *Servisna stanica/Сервісна станція* та *Ogledalo građanina pokornog/Дзеркало покірного громадянина* він став одним із найвідоміших артистів Югославії. У пізніші роки він зіграв головну роль у кінокомедії *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани* (1982 р.).

Міодраг Петрович Чкаля (1924 - 2003 рр.) видатний комік колишньої Югославії. Він прославився ролями у телесеріалах *Servisna stanica/Сервісна станція* (1959 р.), *Dežurna ulica/Дежурна вулиця* (1967 р.), *Ljubav na seoski način/Любов по-сільському* (1970 р.), *Kamiondžije/Далекобійники* (1972–1973 рр.), *Vruć vetar/Гарячий вітер* (1980 р.) і *Kamiondžije opet voze/Далекобійники знову їдуть* (1984 р.).

Павле Вуйсич (1926 - 1988 рр.) одне з найвідоміших облич югославського кіно. Популярність він отримав у серіалах *Kamiondžije/Далекобійники* (1972–1973 рр.), *Otpisani/Списані* (1974 р.) та *Povratak otpisanih/Повернення списаних* (1976 р.). Зіграв у багатьох відомих югославських фільмах, і, мабуть, найбільш помітним з них був у постановках *Ko to tamo peva/Хто там співає* (1980 р.) та *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани* (1982 р.).

Люба Тадич (1929 - 2005 рр.) був одним із найшанованіших театральних акторів Югославії. Майже не було театру, в якому він не виступав би. Його найвідоміша роль у кіно була у військовому фільмі *Marš na Drinu/Марш на Дрину* (1964 р.).

Бора Тодорович (1929 - 2014 рр.) відомий ролями маленьких людей, які “справляються”. Його найвідоміші ролі були у фільмах: *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани* (1982 р.), *Balkan Ekspres/Балканський експрес* (1983 р.), *Balkanski špijun/Балканський шпигун* (1984 р.), *Dom za vešanje/Час циган* (1988 р.) та *Podzemlje/Андерграунд* (1995 р.). Його сестрою є велика актриса Міра Ступіца, а син Срджан Тодорович – відомий актор.

Зоран Радмілович (1933 - 1985 рр.), мабуть, найулюбленіший актор театру та кіно в Югославії. Він прославився завдяки театральним постановкам — веселим комедіям *Kralj Ibi/Король Ібі* та *Radovan Treći/Радован Третій*, які югословени знімали на камери, щоб мати на відеокасетах. Він зіграв розкрадача могил Біллі Пайтона в мегахітовій комедії *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани* (1982 р.). Також він відомий своєю головною роллю в серіалі *Priče iz radionice/Розповіді з майстерні* (1981-1982 рр.).

Велімір Бата Живоїнович (1933 - 2016 рр.) зіграв більш ніж у 340 фільмах та серіалах. Хоча він грав різні ролі і з'являвся у фільмах так званої чорної хвилі, його пам'ятають як короля партизанських фільмів, а його найвідоміші ролі - у фільмах *Bitka na Neretvi/Битва на Неретві* (1969 р.) та *Valter brani Sarajevo/Вальтер захищає Сараєво* (1972 р.). Останнє зробило його великою зіркою у Китаї, де Уолтер став мегахітом. Глядачам він також запам'ятався за фільмами *Halo taksi/Алло, таксі* (1983 р.), *U raljama života/У пазурах життя* (1984 р.) та *Lepa sela lepo gore/Гарні села гарно горять* (1996 р.).

Драгомир Боянич Гідра (1933 - 1993 рр.) актор, який отримав прізвисько Гідра, знімаючись в італійських кримінальних фільмах та спагетті-вестернах під псевдонімом Ентоні Гідра. Прославився завдяки ролі Жики Павловича у десятисерійному комедійному серіалі *Lude godine/Божевільні роки, Žikina dinastija/Жикина династія* (1977–1992 рр.).

Данило Бата Стойкович (1934 - 2002 рр.) актор театру та кіно, який прославився ролями маленьких людей, які конфліктують із системою, а також переслідуваних, авторитарних, параноїдальних особистостей. Його найвідоміші ролі у фільмах: *Balkanski špijun/Балканський шпигун* (1984 р.), *Varljivo leto '68/Оманливе літо-68* (1984 р.), *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани* (1982 р.), *Kako sam sistematski uništen od idiota/Як я був систематично знищений ідіотом* (1983 р.) і *Ko to tamo peva/Хто там співає* (1982 р.).

Ташко Начич (1934 - 1993 рр.) був майстром характерних ролей, але найбільше його пам'ятають у ролі Пери Мітича, квітникаря-серійного вбивці з едіповим комплексом у комедії жаків *Davitelj protiv davitelja/Душитель проти Душителя* (1984 р.). Грав із Зораном Радміловичем у популярних п'єсах *Kralj Ibi/Король Ібі* та *Radovan treći/Радован Третій*.

Нікола Сіміч (1934 - 2014 рр.) актор театру та кіно, насамперед майстер комедії. Хоча він зіграв у великій кількості фільмів у 1960-х і 1970-х роках, його справжня популярність прийшла в комедіях *Laf u srcu/Лев у серці* (1981 р.) та *Tesna koža/Тісна шкіра* (1982 р.), а також у комедії жахів *Davitelj protiv davitelja/Душитель проти душителя* (1984 р.). Сіміч зіграла у популярних серіалах *Srećni ljudi/Щасливі люди* (1993–1996 рр.) та *Porodično blago/Сімейний скарб* (1998 - 2002 рр.). Він був офіційним югославським голосом *Duška Dugouška/Багза Банні*.

Любиша Самарджич (1936 - 2017 рр.) актор, який у похилому віці став кінорежисером. Найбільш відомий за роллю Шурди в серіалі *Vruć vetar/Гарячий вітер* (1980 р.). Його найбільш значущі ролі були у фільмах *Jutro/Ранок* (1967 р.), *Bitka na Neretvi/Битва на Неретві* (1969 р.), *Partizanska eskadrila/Партизанська ескадрилья* (1979 р.), *Rad na određeno vreme/Тимчасова робота* (1980 р.) і *Policaјas sa Petlovog brda/Поліцейський з Півнячої гори* (1992 р.).

Бекім Фехмію (1936 - 2010 рр.) відомий актор албанського походження. Він перший актор зі Східної Європи, який знявся у Голлівуді. Прославився у фільмах *Skupljači perja/Збирачі пір'я* (1967 р.) і зіграв важливі ролі у фільмах *Specijalno vaspitanje/Спеціальне виховання* (1977 р.) та *Partizanska eskadrila/ Партизанська ескадрилья* (1979 р.). Він став зіркою в Італії як інтерпретатор античного героя Одиссея в серіалі *Odisеја/Одіссея* (1968 р.).

Петар Краль (1941 - 2011 рр.) надзвичайно відомий сербський актор, який знявся більш ніж у 200 фільмах та близько 4000 разів у різних театральних виставах. Лауреат кількох нагород за життєве досягнення. Йому було відведено ролі важливих постатей сербської історії.

Драган Ніколич (1943 - 2016 рр.) був надзвичайно шанованим актором, здатним зображати найрізноманітніших персонажів – від бунтівників та хуліганів до джентльменів. Він здобув популярність як партизан Прле в серіалах *Otpisani/Списані* (1974) і *Povratak otpisanih/Повернення списаних* (1976). Його також запам'ятали з фільмів: *Kad будем mrtav i beo/Коли буду мертвим і білим* (1967 р.), *Mlad i zdrav kao ruža/Молодий і здоровий як троянда* (1971 р.), *Nacionalna klasa/Національний клас* (1978 р.), *Ko to tamo peva/ Хто там співає* (1980 р.), *Banović Strahinja/Банович Страхіня* (1981 р.), *Život je lep/Життя прекрасне* (1985 р.), *Poslednji krug u Monci/Останнє коло в Монці* (1989 р.).

Мілан Лане Гutowич (1946 - 2021 рр.) був актором кіно, театру та кабаре. Його впізнають як ділового та політичного маніпулятора Сречко Шоїча у серіалі *Tesna koža/Тісна шкіра* (1982–1991 рр.) та у його продовженні, телесеріалі *Bela lađa/Біла тура*.

Петар Божович (1946 -) актор театру та кіно, чий зліт розпочався з головної ролі у знаменитому фільмі жаків *Leptirica/Метелик* (1973 р.). Він зіграв Ніколу Теслу разом із Орсоном Уеллсом у фільмі *Tajna Nikole Tesle/Таємниця Ніколи Тесли* (1980 р.). Інші головні ролі він отримав у фільмах *Čudo neviđeno/Чудо небачене* (1984 р.), *Lepota poroka/Краса пороку* (1986 р.) та *Lepa sela lepo gore/Гарні села гарно горять* (1996 р.).

Марко Ніколіч (1946 - 2019 рр.) актор кіно, телебачення та театру, який прославився як Гіга Попадич у серіалі *Bolji život/Краще життя* (1987 - 1991 рр.) і був лідером Першого сербського повстання Караджордже у фільмах/серіалах *Karađorđeva smrt/Смерть Караджордже* (1983 р.), *Vuk Karađžić/Вук Караджич* (1987 р.), *Teatar u Srba/Театр у сербів* (1992 р.) та *Šejtanov ratnik/Воїн диявола* (2006 р.). Отримав безліч нагород за акторську майстерність.

Воя Брайович (1949 -) актор театру, кіно і телебачення, який прославився роллю партизана Тихого в серіалах *Otpisani/Списані* (1974) і *Povratak otpisanih/Повернення списаних* (1976 р.). Також був помічений в одному з найпопулярніших сербських серіалів усіх часів *Bolji život/Краще життя* (1987 - 1991 рр.). Був міністром культури Сербії з 2007 до 2008 року.

Предраг Мікі Манойлович (1950 -) актор, який зіграв у деяких із найважливіших сербських та югославських фільмів, а потім зробив успішну кар'єру в європейських фільмах. Він прославився роллю Мікі Рубірози в культовому серіалі *Grlom u jagode/Горлом у полуниці* (1976 р.), а своїх найбільших ролей у кіно досягнув в обох фільмах, за які Емір Кустурица отримав Золоту пальмову гілку в Каннах - *Otac na službenom putu/Тато у відрядженні* (1985 р.) та *Podzemlje/Андерграунд* (1995 р.). Він зіграв просвітителя Вука Караджича в однойменному серіалі (1987 р.).

Александар Берчек (1950 -) зіграв більш ніж у 100 фільмах, але найбільше відомий як сербський принц Мілош Обренович у телесеріалах та фільмах *Karađorđeva smrt/Смерть Караджордже* (1983 р.), *Vuk Karađžić/Вук Караджич* (1987 р.) та *Pad dinastije Obrenovića/Падіння династії Обреновичів* (1995 р.).

Жарко Лаушевич (1960 -) велика зірка сербського та югославського кіно вісімдесятих років. Він отримав популярність завдяки ролі в серіалі *Sivi dom/Сірий дім* (1984 р.), а також досяг успіху в таких фільмах, як *Šmeker/Шмекер* (1985 р.), *Oficir s ružom/Офіцер з трояндою* (1987 р.) та *Braća po materi/Брати по матері* (1988 р.). Його кар'єру було перервано вироком за подвійне вбивство, яке він скоїв з метою самооборони у 1993 році. Він повернувся до акторської діяльності у 2014 році, в основному в таких серіалах, як *Pet/П'ять* (2019 р.) та *Državni službenik/Державний службовець* (2019–2020 рр.).

Драган Б'єлогрліч (1963 -) актор, продюсер та режисер. Свою кар'єру він почав ще дитиною, з ролі у партизанському фільмі *Boško Buha/Бошко Буха* (1978 р.), а справжньою зіркою став у серіалі *Bolji život/Краще життя* (1987-1991 рр.). Ймовірно, його найкращі ролі були у фільмах *Lepa sela lepo gore/Гарні села гарно горять* (1996 р.) та *Rane/Пани* (1998 р.). З 2010 року досяг виняткового успіху як режисер фільмів *Montevideo bog te video/Монтевідео: Божественне бачення* (2010 р.) та *Toma/Тома* (2021), а також серіалу *Senke nad Balkanom/Тіні над Балканами* (2017 -).

Нікола Койо (1967 -) почав зніматися ще підлітком. Він став зіркою, зігравши в трьох сиквелах комедійного серіалу *Lude godine/Божевільні роки*, а остаточний прорив зробив зігравши головну роль у комедії *Mi nismo anđeli/Ми не янголи* (1992 р.). Мабуть, його найкращі ролі були у військовому фільмі *Lepa sela lepo gore/Гарні села гарно горять* (1996 р.), у драмі *Rane/Пани* (1998 р.) та комедії *Parada/Парад* (2011 р.).

Видатні сербські актриси:

Рахела Ферарі (1911 - 1993 рр.) була відомою актрисою, майстром характерних та комічних ролей. Кінематографічна популярність прийшла до неї лише в пізньому віці, спочатку в серіалах *Kamiondžije/Далекобійники* (1972 - 1973 рр.) та *Grlom u jagode/Горлом у полуниці* (1976 р.), а потім у фільмах *Nacionalna klasa/Національний клас* (1979 р.), *Tesna koža/Тісна шкіра* (1982) і *Davitelj protiv davitelja/Душителю проти душителя* (1984 р.).

Міра Ступіца (1923 - 2016 рр.) одна з найкращих сербських акторок усіх часів, сестра актора Бори Тодоровича. Свою 60-річну кар'єру вона збудувала на театральних ролях, але протягом 1950-х і 1960-х років вона з'являлася і в кіно, найважливішим із яких став фільм *Raj/Pođ* (1966 р.). Багато хто вважав, що Кіка Бібіч – персонаж, якого Ступіца зіграла в освітньому серіалі «ТВ Буквар» (1968–1969 рр.) і який приніс їй величезну популярність – був реальною людиною.

Олівера Маркович (1925 - 2011 рр.) знялася приблизно у 170 фільмах та серіалах. Свою першу головну роль вона зіграла у фільмі *Vlak bez voznog reda/Поїзд без розкладу* (1959 р.), а також значні ролі у фільмах *Kozara/Козара* (1962 р.), *Službeni položaj/Службове становище* (1964 р.), *Petrijin venac/Вінок Петрії* (1980 р.), *Balkan ekspres/Балканський експрес* (1983 р.) та *Sabirni centar/Центр збору* (1989 р.). Відомий режисер Горан Маркович – її син від першого шлюбу з актором Раде Марковичем.

Радміла Савічевич (1926 - 2001 рр.) одна з найпопулярніших сербських акторок; переважно вона грала доброзичливих, простодушних жінок із села. Вона

прославилася в серіалах *Kamiondžije/Далекобійники* (1973 р.), *Pozorište u kući/Театр у домі* (1973 р.), *Babino unučje/Бабусин онук* (1976 р.), *Vruć vetar/Гарячий вітер* (1979), *Bolji život/Краще життя* (1987 - 1991 рр.) та *Srećni ljudi/Щасливі люди* (1993 - 1996 рр.).

Міра Баняц (1929 -) дуже популярна актриса. Вона прославилася спочатку в театрі, а потім на телебаченні та в кіно. Відома за роль у театральній виставі *Radovan treći/Радован Третій*, фільмах *Čuvar plaže u zimskom periodu/Вартовий пляжу у зимовий сезон* (1976 р.) та *Balkanski špijun/Балканський шпигун* (1984 р.). Її також бачили у фільмах *Sjećaš li se Doli Bel/Чи пам'ятаєш ти Доллі Белл?* (1981 р.), *Varljivo leto '68/Оманливе літо -68* (1984 р.) та *Jagode u grlu/Полуниці в горлі* (1985 р.).

Рената Ульманські (1929 -) актриса театру та кіно, що прославилася ролями в кінокомедіях *Pop Ćira/Поп Чира* та *Pop Spira/Поп Спіра* (1957 р.) та *Diližansa snova/Dіліжанс мрії* (1960), а також серіалі *Salaš u Malom ritu/Шалаш у Малому Рімі* (1975 -1976 рр.) та *Jesen stiže dunjo toja/Гусине перо* (2009 - 2010). Відома також її епізодична роль у класичному військовому фільмі *Lepa sela lepo gore/Гарні села гарно горять* (1996 р.).

Ружиця Сокич (1934 - 2013 рр.) розпочала свою кар'єру в кіно наприкінці п'ятдесятих років та зіграла значні ролі у фільмах *Kad будем mrtavi i beo/Коли буду мертвим і білим* (1967 р.), *Bokseri idu u raj/Боксери потрапляють до раю* (1967 р.) та *Žuta/Жовта* (1973 р.). Ймовірно, її найвідоміша роль – у комедії *Tesna koža/Тісна шкіра* (1982 р.). У пізніші роки вона зіграла головну роль у блокбастері *Zona Zamfirova/Зона Замфірова* (2002 р.).

Мілена Дравич (1940 - 2018 рр.) перша видатна жінка-зірка югославського кіно, а, на думку багатьох, ще й найбільша. Її кар'єра була багата різними ролями. Свій прорив здійснила у стрічці *Prekobrojna/Zайва* (1962 р.), вона зіграла головні ролі у важливих фільмах так званої «чорної хвилі» — *Čovek nije tica/Людина не птиця* (1965 р.), *Jutro/Ранок* (1967 р.) та *WR Misterije organizma/B. P. Містерії організму* (1971). Була помічена у фільмах *Bitka na Neretvi/Битва на Неретві* (1971 р.), *Ljubavni život Budimira Trajkovića/Любовне життя Будимира Трайковича* (1977 р.) та *Roseban tretman/Спеціальне лікування* (1980 р.).

Олівера Катарина (1940 -) була однією з провідних зірок югославського кіно шістдесятих-сімдесятих років. Її краса була відома за межами Югославії, також зробила кар'єру співачки. Свою найвідомішу роль вона виконала у фільмі *Skupljači perja/Збирачі пір'я* (1967 р.). Інші її відомі фільми - *San/Сон* (1966 р.), *Uzrok smrti ne rominjati/Причину смерті не згадувати* (1968 р.), *Derviš i smrt/Дервіш і смерть* (1974 р.) та *Čarlston za Ognjenku/Сльози на продаж* (2008 р.).

Станіслава Пешич (1941 - 1997 рр.) здобула свою першу головну роль у партизанському фільмі *Pesma/Pісня* (1961 р.), а після низки головних та другорядних ролей велику популярність отримала в серіалі *Pozorište u kući/Театр у домі* (1971). Працювала на телебаченні ведучою дитячих програм. Вона була сестрою сербського політика Весни Пешич.

Сека Сабліч (1942 -) відома театральна актриса та висококласна комедіантка. Величезну популярність вона здобула в кіно, зігравши роль Христини в чорній комедії *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани* (1982 р.). Варто відзначити її ролі в серіалах *Bolji život/Краще життя* (1987 - 1991 рр.) та *Srećni ljudi/Щасливі люди* (1993 - 1996 рр.). Свою популярність вона зберегла і в пізні роки життя, знявшись у ситкоммах *Ljubav, navika, panika/Любов, звичка, паніка* (2005 р.) та *Tri muškarca i tetka/Троє чоловіків та тітка* (2021 р.).

Светлана Бойкович (1947 -) одна з найбільших телезірок Югославії вісімдесятих. Вона прославилася роллю у фільмі *Pas koji je voleo vozove/Пес, який любив поїзди* (1977 р.), була помічена в трилері *Halo taksi/Алло, таксі* (1983 р.), а найбільшу популярність їй принесла роль Емілії Попадич у серіалі *Bolji život /Краще життя* (1987 - 1991 рр.).

Ліляна Степанович (1952 -) насамперед театральна актриса, увінчана найбільшими нагородами. Відома за ролями в серіалах *Srećni ljudi/Щасливі люди* (1993 - 1996 рр.), *Porodično blago/Сімейний скарб* (1998 - 2002 рр.), *Ljubav navika panika/Любов, звичка, паніка* (2005 - 2007 рр.) та *Selo gori a baba se češlja/Село горить, а бабуся зачісується* (2007 - 2017 рр.).

Гориця Попович (1952 -) була одним із відомих осіб югославського кіно вісімдесятих років. Вона здобула популярність у відомому фільмі *Nacionalna klasa/Національний клас* (1979 р.) і зіграла провідні жіночі ролі у таких фільмах, як *Dorotej/Доротеї* (1981 р.), *Rad Italije/Падіння Італії* (1981 р.), *U raljama života/У пазурах життя* (1983 р.) та *Halo taksi/Алло, таксі* (1983). Вона також мала помітні ролі в серіалах і фільмах, таких як *Karađorđeva smrt/Смерть Караджордже* (1983 р.), *Sivi dom/Сірий дім* (1986 р.) та *Bolji život/Краще життя* (1987-1991 рр.).

Таня Бошкович (1953 -) спочатку була великою зіркою театральних мюзиклів сімдесятих років, а згодом стала відомою кінозіркою. Найбільш відома за роллю співачки Лілі у фільмі *Balkan ekspres/Балканський експрес* (1983 р.). Інші важливі ролі їй вдалося зіграти у фільмах *Окупација и 26 slika/Окупація в 26 картинках* (1978 р.), *Majstori, majstori/Майстри, майстри* (1980 р.) та серіалі *Srećni ljudi/Щасливі люди* (1993 - 1996 рр.). Зіграла головну роль у першому сербському 3D-фільмі *Peti leptir/П'ятий метелик* (2014 р.).

Неда Арнерич (1953 - 2020 рр.) розпочала свою кар'єру дитячої кінозірки у фільмі *San/Сон* (1966 р.) і прославилася ролями у фільмах *Jutro/Ранок* (1967 р.), *Podne/Полудень* (1968 р.) та *Ispravi se,Delfina/Випрямися, Дельфіна* (1977 р.). У 1980-х роках вона перетворилася на секс-символ югославського кіно завдяки ролям у хітах *Ko to tamo peva/Хто там співає* (1980 р.) та *Varljivo leto '68/Оманливе літо -68* (1984 р.) та у фільмі *Haloa, praznik kurvi/Халоа - свято повій* (1988 р.). Вона була істориком мистецтв та свого часу політиком.

Радміла Живкович (1953 -) відзначена нагородами актриса театру та кіно, відома за ролями у фільмах *Sok od šljiva/Сливовий сік* (1981 р.), *Variola Vera/Варіола Вера* (1982 р.), *Već viđeno/Дежа вю* (1987), *Sabirni centar/Центр збору* (1989 р.) та *Zona Zamfirova/Зона Замфірова* (2002 р.).

Даниця Максимович (1953 -) актриса кіно, телебачення, театру та кабаре. Вона зіграла важливі ролі у фільмах *Hajduk/Гайдук* (1980 р.), *Čao inspektore/Привіт, інспектор* (1985 р.), *Noć u kući moje majke /Ніч у будинку моєї матері* (1991 р.) та *Čarlston za Ognjenku/Сльози на продаж* (2008 р.). У першій сербській теленовелі *Jelena/Олена* (2004 - 2005 рр.) вона відіграла головну жіночу роль. Володарка численних визнань та нагород.

Ліляна Благоевич (1955 -) почала вивчати хімію, потім переключилася на акторську майстерність, яку закінчила з найкращою оцінкою. Свою першу головну і важливу роль вона отримала у фільмі *Sjećaš li se Doli Bel/Чи пам'ятаєш Доллі Белл?* (1981 р.). Пік своєї популярності на телебаченні вона зазнала з роллю королеви Драги в серіалі *Pad dinastije Obrenović/Падіння династії Обреновичів* (1995 р.), також вона була помічена в серіалі *Miris kiše na Balkanu/Запах дощу на Балканах* (2010 - 2010 рр.).

Дара Джокич (1955 -) отримала свою першу важливу роль у фільмі *Dečko koji obećava/Багатообіцяючий хлопець* (1981 р.), а також запам'яталася головною жіночою роллю у фільмі *Obećana zemlja/Земля обітована* (1986 р.). Вона знялася у великій кількості фільмів та серіалів та отримала вищі нагороди за внесок у театральне, теле- та кіномистецтво.

Мір'яна Каранович (1957 -) актриса театру, телебачення та кіно. Володарка безлічі нагород. Її найвідоміші ролі у фільмах *Petrijin venac/Вінок Петрії* (1980 р.) та *Otac na službenom putu/Тато у відрядженні* (1985 р.). Вона активістка у боротьбі за права людини. Перша сербська актриса, яка знялася у хорватському фільмі після розпаду Югославії. Також займається режисурою.

Соня Савич (1961 - 2008 рр.) велика кінозірка та харизматична бунтарка, яку можна впізнати за хрипким голосом. Ролі у фільмах *Živeti kao sav normalan svet/Жити як усі нормальні люди* (1982 р.), *Šećerna vodica/Цукрова вода* (1983 р.), *Una/Уна* (1984 р.), *Davitelj protiv davitelja/Душител ь проти душителя* (1984 р.), *Balkanski špijun/Балканський шпигун* (1984 р.) та омнібусу *Kako je propao rokenrol/Як пропав рок-н-рол* (1989 р.) зробили її символом міської культури та іконою поколінь. На згадку про неї у її рідному місті Чачак створено маніфестацію «Сонін вересень».

Аніца Добра (1963 -) актриса кіно і телебачення, значну частину своєї кар'єри, яка провела в Німеччині. У Югославії вона прославилася ролями у фільмі жаків *Već viđeno/Дежа вю* (1987 р.), омнібусі *Kako je propao rokenrol/Як пропав рок-н-рол* (1989 р.) і трилері *Crni bombardier/Чорний бомбардир* (1992 р.). Помітні ролі у неї також були у фільмах *Sabirni centar/Центр збору* (1989 р.), *Tito i ja/Timo i ja* (1992 р.) та *Klopka/Пастка* (2007 р.).

Дубравка Міятович (1968 -) була іконою для підлітків дев'яностих і дуже відомою телеведучою. Була помічена роллю в серіалі *Bolji život/Краще життя* (1987 - 1991 рр.), а великою зіркою стала в серіалі *Srećni ljudi/Щасливі люди* (1993 - 1996 рр.) та популярному фільмі *Tri palme za dvě bitange i ribicu/Три пальми для двох панків та крихітки* (1998 р.).

Бранка Катич (1970 -) почала здобувати популярність у відомій комедії *Mi nismo anđeli/Ми не янголи* (1992 р.) і серіалі/фільмі *Policaјas sa Petlovog brda/Полицейський з Півнячої гори* (1992 - 1993 рр.), а також зіграла головні ролі в драмі *Ubistvo sa predumišljajem/Умисне вбивство* (1995 р.) і у чорній комедії *Crna mačka, beli mačor/Чорна кішка, білий кіт* (1998 р.). Була помічена у фільмі *Rane/Рани* (1998 р.). Частина її акторської кар'єри пройшла в Америці.

5.5. Художники

Початок розвитку сербського живопису пов'язаний з оздобленням стін церков, побудованих сербськими королями і знаттю під великим впливом візантійського мистецтва. Переломним моментом є Велике переселення сербів у XVII ст., коли серби включилися в русло західноєвропейської культури.

Урош Предич (1857 - 1953) представник реалізму. Запам'ятався своїми роботами, де зображував реальне життя. Він навчався у Віденській академії живопису, і серед його найзначніших робіт — *Vesela braća/Веселі брати* та *Siroče na majčinom grobu/Сирота на могилі матері*, а також історичні сцени *Kosovka devojka/Косовська дівчина* та *Bosansko-hercegovački begunci/Біженці з Боснії та Герцеговини*.

Сцена на Скадарськй вулиці (Скадарлія) у Белграді. Фото: Душан Покушевські

Пая Йованович (1859 - 1957) найважливіший представник реалізму. Він отримав освіту у Відні, і його найбільш значні твори — *Seoba Srba/Переселення сербів*, *Takovski ustanak/Таковське Повстання*, *Krunisanje cara Dušana/Коронація царя Душана*.

Надежда Петрович (1873 - 1915 рр.) художниця, творчість якої йшла в ногу з європейським експресіонізмом, імпресіонізмом, фовізмом, а іноді була близькою до абстракції. Найбільш відомі роботи - *Bavarac sa šeširom/Баварець з капелюхом*, *Iberžea/Іберже*, *Vršidba/Збирання врожаю*, *Sedeći ženski akt/Сидячий жіночий акт*, *Кираčisce/Купальниці*, *Breze/Берези*. Її зображення знаходиться на банкноті номіналом 200 динарів.

Сава Шуманович (1896 - 1942 рр.) вважається одним із найвидатніших сербських художників. Кубізм, фовізм та експресіонізм справили найбільший вплив на його ранні твори. У пізніших роботах йому вдалося виробити свій особистий стиль. Його найвідоміші роботи – *Autoportret/Автопортрет*, *Pijana lađa/П'яна ладя*, *Bar u Parizu/Бар у Парижі*.

Мілена Павлович-Барілі (1909 - 1945 рр.) найвідоміша художниця сербського модернізму. Деякі з її робіт: *Ženski portret sa maramom/Портрет жінки з хусткою*, *Autoportret/Автопортрет*, *Portret Rudolfa Valentina/Портрет Рудольфа Валентина*, *Hot Pink with Cool Grey/Яскраво-рожевий з холодним сірим*.

5.6. Скульптори

Розвиток скульптури в Сербії почалося в середині XIX століття під впливом академізму та розвивалося поряд із громадянським суспільством. Деякі з визначних сербських скульпторів:

Петар Убакович (1852 - 1910 рр.) вважається родоначальником сербської скульптури. Він був членом Сербської академії наук та мистецтв (SANU). Вивчав скульптуру у Відні та Мюнхені. Він створив безліч громадських пам'яток, а його найвідоміші роботи — бюсти Вука Караджича, князя Мілоша та Джури Даничіча.

Симеон Роксандич (1874 - 1943 рр.) Представник сербського академізму. Найбільш значні його роботи перебувають у Белграді: *Dečak sa razbijenim krčagom/Хлопчик з розбитим глечиком* — на фонтані Чукур, потім *Zlosrećni ribar/Нещасний рибалка* — у фонтані на Калемегдані, а скульптура *Dečak koji vadi trn/Хлопчик, що витягує скабку* - експонується у Народному музеї.

Тома Росандич (1878 - 1958 рр.) один із засновників та перший ректор Академії образотворчих мистецтв у Белграді. Він навчався у Відні у відомого хорватського

скульптора Івана Мештровича. Росандич в основному працював з бронзою, а його найвідоміша скульптура - *Igrali se konji vrani/Vigulyknuli koni voroni* - знаходиться перед входом до Будинку Народних зборів.

5.7. Спортсмени

Спорт займає дуже важливе місце у житті громадян Сербії. Вони знаходять у спортсменах своїх кумирів, вболівають від щирого серця, радіють і відзначають їх успіхи, і так само бурхливо переживають невдачі. Футбол, баскетбол, теніс, водне поло та волейбол – найпопулярніші види спорту. Спортсмени з цих областей досягли вельми помітних результатів на європейських та світових змаганнях.

5.7.1. Футбол

Можна сказати, що **футбол** – найпопулярніший вид спорту в Сербії, і його поява пов'язана з Хуго Булі, який наприкінці XIX століття, повернувшись до Белграда після навчання у Берліні, привіз із собою перший футбольний м'яч. Перший матч був зіграний на Топчідері у 1899 році. З того часу інтерес до цього виду спорту зростає, і в 1920 році було проведено перший чемпіонат міських клубів, і цього ж року збірна Королівства сербів, хорватів та словенців провела першу гру зі збірною Чехословаччини. Найбільш переконливу перемогу збірної Югославії (до якої входила і Сербія) було досягнуто 1972 року в матчі проти Венесуели (10:0). Найважливішими командами сербського футболу є Партизан та Црвена Звезда, суперники з Белграда, обидва клуби були засновані у 1945 році. Найбільшого успіху в клубному футболі в Сербії досягла Црвена Звезда у 1991 році, вигравши Кубок європейських чемпіонів та Міжконтинентальний кубок, а другого за величиною досягнення був гідний Партизан у 1966 році, вийшовши у фінал Кубка європейських чемпіонів. Деякі з найвідоміших сербських футболістів:

Райко Мітич (1922 - 2008 рр.) легендарний футболіст клубу Црвена Звезда, на честь якого названо стадіон клубу. Він зіграв за свій клуб 572 гри та забив 262 голи. За свою кар'єру виступав за збірну Югославії 11 років, за яку забив 32 голи. Він завоював звання першої зірки клубу Црвена Звезда, і на сьогоднішній день такого особливого визнання отримали лише п'ять футболістів цього клубу.

Степан Бобек (1923 - 2010 рр.) був футболістом клубу Партизан, родом з Хорватії, який у 1995 році був визнаний найкращим гравцем в історії цього клубу. Його вважають одним із найкращих футболістів югославської епохи. У Партизані він грав після Другої світової війни (1945 г.) і залишався там до 1959 р., коли вийшов на пенсію. При ньому цей клуб виграв два кубки першої ліги та чотири кубки Югославії. Він 63 рази зіграв за збірну Югославії та забив 38 голів.

Драгослав Шекуларац (1937 - 2019 рр.) друга зірка клубу Црвена Звезда. Був у складі клубу Црвена Звезда п'ять разів вигравав чемпіонат Югославії та один раз Кубок Югославії. Після завершення професійної футбольної кар'єри продовжив працювати тренером у багатьох клубах. У фільмі *Šeki snima, pazi se/Обережно, Шекі знімає* він зіграв самого себе.

Мілути́н Шошкіч (1937-) видатний воротар, який розпочав свою кар'єру в клубі Партизан. За "чорно-білих" він зіграв 387 матчів, 50 разів захищав ворота збірної Югославії. Після Партизана він продовжив кар'єру воротаря у Кельні. Йому випала неймовірна честь бути покликаним грати за "збірну світу" у матчі *Англія – решта світу* на лондонському стадіоні Уемблі у 1965 році. Пізніше він побудував тренерську кар'єру в країні та за кордоном.

Драган Джаїч Джая (1946 -) вважається одним із найкращих вітчизняних футболістів усіх часів. У Црвену Звезду прийшов, коли йому було всього 15 років, а вже через півроку отримав запрошення грати за дорослу команду. Носив футболку збірної 85 разів і забив у ній 23 голи. Він один із найуспішніших футболістів в історії сербського та югославського футболу.

Драган Манце (1962 - 1985 рр.), будучи надзвичайно талановитим футболістом, у 17 років став гравцем основного складу команди Галеніка з Белграда. Згодом грав за Партизан. Він здобув популярність завдяки своїй винятковій сміливості, харизмі та вмінню забивати голи з неймовірних дистанцій та позицій. Він святкував голи, перекочуючись на колінах, що було його візитною карткою. Був героєм уболівальників Партизана та іконою поп-культури. Зіграв за Партизан 279 разів та забив 174 голи. Загинувши у 22 роки в автокатастрофі, став легендою. На його похованні були присутні 30 000 осіб. Його ім'ям названо вулицю в Белграді.

Драган Стойкович Піксі (1965 -) був багаторічним капітаном клубу Црвена Звезда та збірної Югославії. Він вважається одним із найкращих гравців югославського та сербського футболу, а нині є менеджером збірної Сербії з футболу. У 1989 році його назвали п'ятою зіркою *Звезди*. Він перейшов із клубу Црвена Звезда, щоб грати за Марсельський Олімпік, потім до італійської Верони і завершив свою футбольну кар'єру в Нагої, Японія. Досягнув значних результатів як у клубних змаганнях, так і граючи за збірну.

Предраг Педжа Міатович (1969 -) відомий футболіст, який розпочав свою професійну кар'єру в клубі Будучност (Подгориця, Чорногорія), звідки перейшов у Партизан, а потім продовжив кар'єру у таких відомих закордонних клубах, як Валенсія, Реал Мадрид та інших. Зіграв за збірну 73 рази та забив понад 26 голів.

Неманя Видич (1981 -) розпочав свою професійну кар'єру в клубі Црвена Звезда, потім перейшов до московського Спартака, далі у Манчестер, а звідки перейшов в італійський Інтер. За збірну виступав з 2002 по 2011 рік. За свою кар'єру отримав багато нагород.

Браніслав Іванович (1984 -) представник сербського футболу, який розпочав кар'єру в клубі Срем, звідки перейшов до ОФК Белград, потім до московського Локомотиву, а далі до Челсі. З Челсі перейшов до російського Зеніту, потім до англійського клубу Вест Бромвіч. Виграв безліч трофеїв. Він виступав за збірну Сербії 105 разів і був її капітаном із 2012 по 2018 рік.

5.7.2. Баскетбол

Окрім футболу, значне місце серед любителів спорту займають чоловічий та жіночий **баскетбол**. Перші баскетбольні клуби були створені при футбольних клубах, а в баскетбол грали на Калемегдані та Топчідері.

У 1941 році було організовано чемпіонат Белграда, а в 1942 році було засновано Сербську асоціацію баскетболу та волейболу. Про велику популярність цього виду спорту говорить той факт, що менш як через рік після створення до складу Асоціації входило 23 клуби. Наші баскетболісти (під назвою збірної Белграда) провели свої перші міжнародні матчі 1945 року, а 1950 року національна збірна вперше взяла участь у чемпіонаті світу. Найбільших розбіжностей щодо кількості забитих м'ячів було досягнуто у 1947 році у матчі з Албанією (90:13), а також у 2019 році у матчі з Філіппінами (126:67). Деякі з найвидатніших баскетболістів:

Дражен Даліпагич (1951 -) перейшов у белградський Партизан в 1971 році і до 1982 відіграв 10 сезонів за чорно-білих. У 1978 році він був визнаний найкращим спортсменом Югославії. За збірну Югославії зіграв 243 матчі. Він завоював чотири медалі на чемпіонатах світу, а також три олімпійські медалі. Його тричі визнавали найкращим баскетболістом Європи. Він був названим одним із 50 найкращих гравців FIBA і включений до Дому славних. Пізніше був тренером.

Драган Кичанович (1953 -) відомий баскетбольний захисник, виступав за збірну Югославії з 1973 по 1983 рік 216 разів (з них 180 ігор закінчилися перемогами), набравши 3330 очок. У складі збірної він виграв срібло в Монреалі 1976 року на Олімпійських іграх, а також золото 1980 року в Москві. Він завоював безліч медалей на чемпіонатах світу та Європи. Був MVP (Найбільш Цінніший Гравець) чемпіонату світу з баскетболу 1974 року в Пуерто-Ріко, потім гравцем року в Європі в 1981 і 1982 роках. Був президентом Югославського/Сербського олімпійського комітету з 1996 до 2005 року.

Александар Джорджевич (1967 -) видатний баскетболіст, який збудував свою клубну кар'єру, після рідного клубу Партизан, у європейських клубах, з якими він виграв безліч трофеїв. У футболці збірної Югославії завоював одну бронзову та чотири золоті медалі на чемпіонаті Європи, срібну медаль на Олімпійських іграх 1996 року, а також одну золоту медаль на чемпіонаті світу.

Владе Дивац (1968 -) один із найкращих баскетболістів та один із перших європейців, які виступали в американській лізі NBA. У складі збірної Югославії з баскетболу він виграв три чемпіонати Європи, два чемпіонати світу, а також дві срібні медалі на Олімпійських іграх. ULEB ((Union of European Leagues of Basketball/ Асоціація європейських професійних баскетбольних клубів та ліг) включила його до п'ятдесяти осіб, які зробили найбільший внесок у розвиток європейського баскетболу, а завдяки своїй значній активності в галузі гуманітарної діяльності він став послом доброї волі Організації Об'єднаних Націй.

Богдан Богданович (1992 -) розпочав свою професійну кар'єру у клубі Партизан, звідки перейшов до турецького Фененбахче. З Туреччини виїхав до ліги NBA, де спочатку грав за Сакраменто, а з 2020 року – за Атланту. У складі збірної брав участь у багатьох змаганнях. Завоював срібну медаль на Олімпійських іграх у Ріо.

Нікола Йокіч (1995 -) зараз грає в NBA за Денвер Наггетс. Свою професійну кар'єру розпочав у Сербії у клубі Мега Візура, а у 2014 році переїхав до Денвера. Він отримав безліч нагород у клубному баскетболі та став найціннішим гравцем NBA у сезоні 20/21. У складі дорослої збірної Сербії завоював срібло на Олімпійських іграх у Ріо.

Анджелія Арбутина Шаренац (1967 -) – одна з найтитолованіших сербських баскетболісток. Більшу частину своєї кар'єри провела, граючи за клуб Црвена Звезда, також грала за кордоном. Вона входила до складу юнацької та дорослої збірної Югославії. У складі юнацької збірної виборола бронзову медаль чемпіонату світу 1985 року, а також срібну медаль чемпіонату Європи 1986 року. Зіграла 81 гру за дорослу збірну; разом із нею виграла срібло на Олімпійських іграх у Сеулі 1988 року та срібло на чемпіонаті світу 1990 року.

Міліца Дабович (1982 -) була капітаном національної збірної. За збірну Сербії виступала з 2002 до 2016 року. Вона здобула безліч медалей, у тому числі золото на чемпіонаті Європи 2015 року та бронзу на Олімпійських іграх у Ріо-де-Жанейро у 2016 році.

Ана Дабович (1989 -) грала у найсильнішій лізі світу – WNBA. У складі збірної Сербії вона здобула безліч нагород та медалей, у тому числі два золота на чемпіонатах Європи (2015 р. та 2021 р.) та бронзу (2019 р.), а також олімпійську бронзу у 2016 році.

5.7.3. Водне поло

Водне поло протягом десятиліть було найтрофейнішим видом спорту у Сербії. Свою першу медаль збірна Югославії здобула у 1950 році на чемпіонаті Європи у Відні, і після цього низка успіхів продовжилася. Майже не минає року, щоб сербські ватерполісти не завойовували медалей на європейських чи світових змаганнях, тож національна збірна п'ять разів ставала золотим призером Олімпійських ігор, п'ять разів переможцем чемпіонату світу тощо.

Легенда вітчизняного водного поло **Ігор Міланович** (1965 -) вважається одним із найкращих гравців у водне поло: за національну збірну він зіграв 349 ігор та забив 540 голів. Також тут **Александар Шоштар** (1964 -), воротар з водного поло, визнаний Югославським олімпійським комітетом найкращим спортсменом-чоловіком, а 2001 року отримав Золотий значок спорту. **Ваня Удовичич** (1982 -) – гравець національної збірної, який побудував свою кар'єру у вітчизняних та зарубіжних клубах, разом із національною збірною завоював велику кількість нагород та зізнаць. **Мілан Гале Мушкатирович** (1934 - 1993 рр.) — вважається один із найкращих гравців у водне поло 1960-х років, володар срібної медалі на Олімпійських іграх 1964 року. Він був професором органічної хімії на факультеті технології та металургії у Белграді. У белградській громаді Старе місто його ім'ям названо спортивний центр.

5.7.4. Волейбол

Перший волейбольний м'яч з'явився у Сербії у 1924 році, а в період з 1941 - 1945 роки, під час німецької окупації, цей вид спорту ставав все популярнішим і все більше спортивних клубів засновували волейбольні секції. У 1949 році Федерація волейболу Югославії стала незалежною організацією, а через два роки жіноча збірна виборола першу медаль чемпіонату Європи в Парижі. Цей вид спорту поступово розвивався в нашій країні, а найбільший успіх наших волейболістів пов'язаний із 2000 роком та завоюванням золота на Олімпійських іграх у Сіднеї. Після цього були численні визнання та успіхи на різних змаганнях. Серед найбільш популярних представників цього виду спорту можна назвати:

Владимир Ваня Грбич (1970 -) у футболці збірної Югославії завоював 14 медалей, серед них олімпійське золото 2000 року, і того ж року був визнаний найкращим гравцем Європи. Він є членом волейбольного Дому славних.

Нікола Грбич (1973 -) багаторазовий гравець збірної Сербії. У 2000 році він виграв олімпійське золото в Сіднеї у складі збірної, а 2016 року став членом волейбольного Будинку славних.

5.7.5. Гандбол

Гандбол у Сербії почав розвиватися між двома світовими війнами. Гандбольна асоціація Сербії була заснована в 1949 році, а перші змагання були організовані через два роки. Спочатку цей вид спорту був особливо популярний серед дівчат та жінок. Згодом були численні успіхи збірної Югославії як у чоловічих, так і в жіночих змаганнях, у тому числі дві золоті медалі на Олімпійських іграх у 1972 р. та 1984 р. серед чоловіків, а також олімпійське золото у жіночих змаганнях у 1984 році. Найвідоміше ім'я югославського та сербського гандболу - **Светлана Кітич** (1960 -), представниця, яка двічі брала участь в Олімпійських іграх, де виборола золото (у Лос-Анджелесі) та срібло (у Москві). На чемпіонаті світу 1990 року вона здобула золото, а в 1988 році була визнана IHF (Міжнародною федерацією гандболу) найкращою гандболісткою світу.

5.7.6. Теніс

Хоча командні види спорту утримують першість за популярністю, особливе місце у серцях жителів Сербії посідають теніс та легка атлетика. Теніс набув своєї популярності в Сербії наприкінці XIX століття. Прібой був першим місцем, де почали займатись цим видом спорту.

Моніка Селеш народилася в м. Нові Сад в 1973 році, одна з найуспішніших тенісисток усіх часів і колишня номер один у жіночому одиночному розряді, яка виступала за Югославію до 1994 року, після чого почала виступати за США. Популярність тенісу протягом останніх двадцяти років досягла неймовірних розмірів. Матчі наших тенісистів чекають з нетерпінням, і навіть чотири гравці у дорослому змаганні досягли позиції номер 1 у світі (**Новак Джокович** – у чоловічому одиночному розряді, **Ана Іванович**, **Єлена Янкович** – у жіночому одиночному розряді та **Ненад Зимонич** – у чоловічому парному розряді).

Найбільшою зіркою, безперечно, є **Новак Джокович** (1987 -), якого багато тенісних критиків вважають найкращим тенісистом світу всіх часів. Він є володарем безлічі рекордів. У березні 2021 він офіційно побив рекорд за кількістю тижнів, проведених на вершині списку ATP. Є володарем багатьох інших рекордів у тенісі.

5.7.7. Легка атлетика

Сербія мала великі спортивні успіхи, тому серед наших легенд була Вера Ніколич (1948 - 2021 рр.), яка прославилася завдяки бігу на 800 метрів. У 16 років вона стала членом національної збірної та чемпіонкою Балкан, а також була чемпіонкою Європи та рекордсменкою світу в цій дисципліні.

Серед інших відомих спортсменів:

Драгутин Топич (1971 -) шість разів брав участь в Олімпійських іграх. З 1990 року йому належить юніорський рекорд світу зі стрибків у висоту зі стрибком на 2,37 метри. Він володар безлічі нагород на різних чемпіонатах. Є одним із найкращих сербських спортсменів усіх часів.

Олівера Євтич (1977 -) активна бігунка на довгі дистанції, учасниця численних марафонів та півмарафонів. Її кілька разів визнавали найкращою спортсменкою Югославії та Сербії. Вона здобула безліч медалей та нагород.

Івана Шпанович (1990 -) представниця національної збірної та член клубу легкої атлетики Воеводина м. Нові Сад. Бере участь у змаганнях зі стрибків у довжину. Вона здобула безліч медалей на світових та європейських змаганнях, а також бронзу Олімпійських ігор 2016 року у Ріо-де-Жанейро.

6. Маніфестації

У Сербії проводяться численні фестивалі та інші види маніфестацій – від тих, на яких представлені кулінарні страви (гастрономічні фестивалі), до культурних та поп-культурних (кіно, музика, театр, комікси тощо), а також до спортивних заходів. Численні заходи мають міжнародний характер і мають загальнонаціональне значення. Крім того, багато міст і місцевих громад підтримують невеликі маніфестації, що демонструють місцеві художні та гастрономічні скарби. Враховуючи кількість маніфестацій, у цьому огляді представлені лише деякі з найважливіших. Після назви кожної маніфестації у дужках буде вказано місце проведення та рік початку проведення.

6.1 Музичні фестивалі

Сербія багата на музичні фестивалі всіх жанрів, і деякі з них дуже відомі у світі і щороку приваблюють сотні тисяч відвідувачів.

Фестиваль Гуча/Драгачівський сабор трубачів у Гучі (Гуча, 1961 р.) – це щорічний конкурс трубачів та ансамблів труб, який змагається з Exit-ом за звання найвідвідуванішого та всесвітньо відомого музичного фестивалю із Сербії. Він проводиться у невеликому містечку Гуча, у громаді Лучани, неподалік Чачка. Свою нинішню популярність він набув на початку ХХІ століття, щороку його аудиторія обчислюється сотнями тисяч людей. Його відвідують видатні джазмени з усього світу, знаменитості та політики.

Гітаріада (*Zaječarska gitarijada*), (Заєчар, 1966 р.) – найстаріший музичний фестиваль у Сербії, присвячений винятково звучанню гітарного року. Маніфестація має конкурсний характер, на ній змагаються молоді колективи, а у програмі-ревю виступають великі зірки рок-н-ролу країни та світу.

Дні Мокраньця (*Mokranjčevi dani*), (Неготин, 1966 р.) – традиційний фестиваль народної музики, в основному хоровий конкурс. Він проводиться у Неготині, на батьківщині великого сербського композитора Стевана Стояновича Мокраньця.

BEMUS/Белградський музичний фестиваль (Белград, 1969 р.) – найстаріший фестиваль класичної музики у Сербії. Він просуває місцевих виконавців, а також представляє найкращі оркестри та солістів з усього світу.

Нішвіл (Ніш, 1995 р.) – Міжнародний джазовий фестиваль, який проводиться кожного серпня в міській фортеці в Ніші. Сюди з'їжджаються джазові зірки з усього світу.

EXIT (Петроварадинська фортеця, Нові Сад, 2000 р.) – мабуть, найвідоміша музична подія в Сербії та світі, поряд із Гучою. Як правило, його проводять влітку, на початку липня. Тут увага зосереджена на електронній музиці, але й також виступають зірки рок- та поп-музики з країни та світу. Його тричі визнавали найкращим музичним фестивалем Європи. Приваблює сотні тисяч відвідувачів щороку, оскільки публіка приїжджає з усієї Європи. Саме тому він став важливим фактором у туризмі міста Нові Сад.

Фестиваль гітарного мистецтва (*Guitar art festival*), (Белград, 2000 р.) – міжнародний фестиваль класичної гітари, який збирає світових майстрів гри на цьому інструменті.

Белградський фестиваль пива (*Belgrade Beer Fest*), (Белград, 2003 р.) - хоча цей великий фестиваль присвячений насамперед промоції пива, він також є місцем зустрічі музичних зірок різних жанрів із країни та світу. Музична програма дуже насичена, часто за участю великих зірок. Спочатку він проводився під Белградською фортецею, а потім був перенесений в набагато більший і підходящий простір белградського Ушча. Проводиться щосерпня.

Arsenal Fest (Крагуєваць, 2011 р.) – великий фестиваль, на який здебільшого приїжджають виконавці з країн колишньої Югославії, але запрошуються також і світові зірки. Рок є домінуючим музичним жанром, але участь також беруть виконавці хіп-хопу та техно. Фестиваль відбувається наприкінці червня.

6.2. Кінофестивалі

У сучасній Сербії проводяться десятки великих та менших фестивалів різних типів та жанрів, більшість із них присвячені вітчизняному кіновиробництву. Їхнє значення особливо зросло в період великої кризи кіно першого десятиліття нового тисячоліття.

Белградський фестиваль документального та короткометражного кіно, також відомий як Березневий фестиваль (Белград, 1953 р.) – найбільший фестиваль короткометражного та документального кіно в Сербії, з дуже давніми традиціями та міжнародною репутацією. Загалом найстаріший кінофестиваль у Сербії. Проходить кожного березня. На ньому присуджуються призи у кількох номінаціях.

Кінозустрічі у Нішу (Ніш, 1966 р.) - фестиваль, присвячений насамперед вітчизняним фільмам з акцентом на акторів та нагороди, які вручаються акторам.

FEST (Белград, 1971 р.) – найбільший кінофестиваль Сербії. У ньому представлено зріз кіновиробництва на всіх континентах за попередній рік. В останні десять років має змагальний характер. Сюди приїжджають великі зірки світового кіно, переважно актори та режисери. Проводиться наприкінці зими.

Фестиваль кіносценаріїв (Врнячка баня, 1977 р.) – вітчизняний кінофестиваль, де нагороди присуджуються за кіносценарії. Він проводиться кожного серпня.

Фестиваль європейського кіно Паліч (Паліч, 1992 р.) – міжнародний фестиваль, який має конкурсний характер та присвячений європейському кіно. Проводиться кожного липня на озері Паліч, а також у кінотеатрах сусіднього міста Суботиця.

Фестиваль авторського кіно (Белград, 1994 р.) – захід, де демонструються авторські фільми з усього світу. Сьогодні це другий за величиною кінофестиваль у столиці Сербії. Він проводиться у грудні.

Balkanima (Белград, 2004 р.) – фестиваль європейського анімаційного кіно.

LIFFE (Лесковац, 2006 р.) – міжнародний фестиваль нагородження кінорежисури.

Cinema City (Нові Сад, 2007 р.) – міжнародний фестиваль, присвячений просуванню молодих авторів, побудований на концепції – Нові Сад, як місто-фестиваль. Перше видання у 2007 році називалося Кінофестиваль Сербії, що відображало прагнення його засновників того часу зробити його найважливішою кіноподією в країні.

BELDOCS (Белград, 2008 р.) – міжнародний фестиваль документального кіно, найбільший на Західних Балканах.

Kustendorf (Дрвенград, 2008 р.) – фестиваль, який проходить в етнічному селі Дрвенград (друга назва: Мечавник) недалеко від гори Мокра Гора та міста Вишеград. Село побудував для потреб одного зі своїх фільмів режисер Емір Кустурица – засновник цього фестивалю, який всіляко протистоїть голлівудському гламуру та комерціалізму, та прославляє насамперед некомерційне, художнє кіно.

6.3. Театральні фестивалі

Театри у Сербії мають давню традицію, і після Другої світової війни саме тут відбувалися найважливіші театральні фестивалі на території колишньої Югославії. Серед них BITEF є одним із найважливіших у Європі та світі.

Sterijino pozorje (*Стеріїно позор'є*), (Нові Сад, 1956 р.) – найстаріший і найважливіший фестиваль місцевих театральних вистав у Сербії, а раніше в Югославії.

BITEF (Белград, 1967 р.) – найбільший театральний фестиваль у Сербії та один із найважливіших у світі. Слідуює сучасним тенденціям театральних постановок з усіх континентів, поєднуючи традиційні та експериментальні форми.

6.4. Літературні фестивалі

Сербія — країна, де проводиться безліч невеликих літературних фестивалів і один масштабний, який, безумовно, є найбільш відвідуваною подією в Сербії, — книжковий ярмарок у Белграді.

Міжнародний Белградський книжковий ярмарок (Белград, 1956 р.) – один із найстаріших та найважливіших літературних заходів у регіоні колишньої Югославії. Вперше його було проведено у столиці Хорватії Загребі, а потім ярмарок перенесено до Белграда. Маніфестація збирає видавців країни та світу, щороку приймає дуже відомих гостей, має насичену додаткову програму (конференції, круглі столи, зустрічі з письменниками), відвідуваність надзвичайно висока. Захід проводиться у кількох залах Белградського ярмарку та вважається найбільшою культурною подією столиці Сербії. Традиційно проводиться наприкінці жовтня та триває вісім днів.

6.5. Мистецькі фестивалі

Oktobarski salon (*Жовтневий салон*), (Белград, 1960 р.) – заснований як щорічний огляд найкращих творів образотворчого мистецтва. Згодом він змінив концепцію і тепер це огляд сучасного мистецтва Сербії. Останнім часом він проводиться раз на два роки (бієнале).

6.6. Фестивалі коміксів

Югославія була світовим чемпіоном з коміксів, а найбільші сцени були в Сербії, Хорватії та Боснії та Герцеговині. Сьогодні Сербія є справжнім експортером талантів у галузі коміксів (багато з них працюють на французькі видавництва), є численні школи присвячені коміксам та ціла низка ярмарків та фестивалів коміксів, у тому числі два з них міжнародного характеру: Міжнародний салон коміксів та Балканський огляд молодих авторів коміксів.

Балканська огляд молодих авторів коміксів (Лесковац, 1998 р.) – Лесковац – невелике місто на півдні Сербії, але в ньому дуже жваве фестивальне життя, і, мабуть, найзначнішим його проявом є Балканський огляд молодих авторів коміксів, де проводяться конкурсні відбори та приїздять почесні гості.

Міжнародний салон коміксів (Белград, 2003 р.) – найбільший фестиваль коміксів у Сербії. Невід'ємною частиною фестивалю є відкритий міжнародний конкурс коміксів із призами у кількох номінаціях. Гості – відомі зірки у світовій індустрії коміксів.

6.7. Інші фестивалі та спортивні маніфестації

BELEF (Белград, 1992 р.) – Белградський літній фестиваль – це змішаний фестиваль, який проходить влітку в Белграді та має насичену театральну, музичну та візуальну програму.

Белградський марафон (Белград, 1988 р.) – марафонський забіг, який проводиться щовесни у Белграді, зазвичай, у квітні. Він збирає тисячі учасників – професіоналів та любителів відпочинку. Змагання відбуваються у категоріях повного марафону (42 кілометри), напівмарафону (21 кілометр) та оздоровчого забігу (п'ять кілометрів). Перший Белградський марафон відбувся у 1988 році. До цього єдиний марафонський забіг у Сербії було проведено на лінії Обреновац-Белград у 1910 році.

Белградський фестиваль танцю (Белград, 2003 р.) – цей фестиваль збирає танцювальні трупи з усього світу.

7. Гастрономія

Як співав надзвичайно популярний сербський співак та автор пісень Джордже Балашевич „Al'se nekad dobro jelo”/ «А раніше було смачно поїсти», — ця фраза досі є однією з візитівок Сербії. Можна сказати, що різноманітність та яскравість нашої кухні є однією з причин, через які іноземці люблять відвідувати нашу країну. Говорять, що специфіка нашої кухні полягає саме у впливах східної, австро-угорської, німецької, грецької та інших балканських кухонь, але вона також збагачена місцевими інгредієнтами. Відчувається вплив різних кухонь у стравах, які часто присутні на сербському столі - сарма, фарширований перець та фаршировані кабачки, мусака, штрудель, пахлава. Сербська кухня зберігає старі місцеві рецепти. У різних частинах Сербії стандартне меню відрізняється. Так, у північній частині нашої країни звичайний обід починається з супу, потім йде рінфлайш (варена яловичина, картопля, морква і корінь селери), за ним слідує м'ясо і чушпайз (страва з моркви), а в кінці на солодке подають шненокле (білок з заварним кремом) або штрудель. Коли вирушимо трохи на південь і досягнемо Шумадії та центральної Сербії зустрінемо широко відомі молочні продукти, такі як Кралевачкий сир та каймак, Златиборський та Златарський сири, а також продукти з в'яленої та димленої свинини, такі як прошутто та печеница, які характерні для Ужице. Багато туристів у цій місцевості хочуть спробувати так звану комплет лепіню (коржик з начинкою). Цей регіон також відомий вирощуванням малини – рослини, з якої виготовляють найрізноманітніші торти, сиропи та солодощі, а також тут є свій захід – Дні малини. Найвідоміший і найпопулярніший алкогольний напій у цих краях, у тому числі й у Сербії, — ракія-сливовиця, незмінний аперитив перед кожним обідом. Говорячи про фірмові страви цієї частини Сербії, слід виділити дуван чварці (шкварки табака). Найбільшого східного впливу отримала кухня Рашки та Санджака. Суттєва різниця полягає в тому, що в цій області свинина не споживається у великій кількості. Деякі з відомих страв цього регіону: Новопазарські чевапи, стеле (сухе копчене м'ясо), суджук та мантиї (випічка з начинкою), також широко відомий Сьєничкий сир. Східна Сербія, яка багата на народні звичаї та забобони, також багата й на незвичайні гастрономічні страви. У цій частині країни велике значення мають зернові культури, тому борошняні вироби, наприклад хліб, займають особливе місце на столі, а качамак подають із овечим чи козячим сиром. У регіонах уздовж Дунаю часто їдять річкову рибу, таку як сом і короп, а рибну чорбу - взагалі пропускати не можна. Крім того, ця місцевість дуже підходить для виготовлення вина. З цієї частини Сербії є незамінним Хомольський мед. На півдні та сході Сербії гарна їжа звичайно супроводжується музикою, а на столі зазвичай присутні айвар, пінджур (баклажановий соус), чевапи, прасовані ковбаски, Піротський сир, фарширований сушений перець. Щоб зберегти місцеві традиції та продукти, такі як Дні малини, у Сербії проводяться й інші маніфестації місцевого та національного характеру, такі як Купусіяда у Мрчаєвцях (громада Чачак), Сланіяда у Качареві (недалеко від Панчева), Роштиліяда (Лесковац)...

8. Популярна культура

На відміну від інших комуністичних країн епохи холодної війни, соціалістична федеральна Югославія була звернена на захід, тому в ній була високо розвинена популярна культура, особливо це стосується поп- та рок-музики та кіно. Музична та кіносцена були особливо розвинені в Сербії, як її найбільш густонаселеній та найбільшій республіці з майже двомільйонним населенням, та Белграді, як столиці всієї країни. Виробництво вітчизняних фільмів у Сербії має традицію, що сягає часів Королівства і стало основою кіноіндустрії соціалістичної Югославії, а в 1960-ті роки в Сербії набули поширення поп-музика і рок-н-рол, а справжній вибух пережили через два десятиліття.

8.1 Фільми

Фільми почали дивитися та знімати у Сербії за часів Королівства Сербія (1878 - 1918 рр.). Перший кінопоказ був організований для короля Александра I Обреновича в 1896 році, всього через шість місяців після першого кінопоказу, що відбувся в Парижі в 1895 році. Перший постійний кінотеатр був відкритий у Белграді в 1909 році, а першим сербським фільмом став *Život i delo besmrtnog vožda Karađorđa/ Життя і творчість безсмертного вождя Караджордже* 1911 року, режисер Чича Станоєвич.

У період між двома світовими війнами ключовим режисерським ім'ям сербського (і югославського) кінематографа був Ернест Бошняк (1876 - 1963 рр.), творець безлічі німих фільмів (найвідоміші: *Laži mene radi/Бреши заради мене* 1923 року) і *Faun/ Фавн* і нічого не підозрюючи засновник сербського Голлівуду в Сомборі, на півночі Воєводини. Кінотеатр у Сомборі він відкрив ще у 1906 році, коли це місто входило до складу Австро-Угорщини (Воєводина у 1918 році увійшла до складу Королівства сербів, хорватів та словенців, пізніше названого Югославією).

У 1931 році Королівство Югославія спробувало створити постійну та стабільну систему фінансування своєї кінематографії, але це не вдавалося через опір іноземних компаній, а також югославських представників та дистриб'юторів, тому вітчизняні фільми знімалися епізодично, без серйозної підтримки з боку держави, а в кінотеатрах здебільшого показували зарубіжні фільми.

Під час Другої світової війни в окупованій Сербії було знято лише один фільм - *Nevinost bez zaštite/Невинність без захисту* Драголюбa Алексича (1942 р.).

Після Другої світової війни народилася нова соціалістична федеративна Югославія (1943 - 1991 рр.), що мала один із найуспішніших кінематографів у Європі. Довічний президент Югославії Йосип Броз Тіто був великим любителем кіно

і завдяки сприятливим умовам у країні знімалися зарубіжні фільми. Однак у набагато більшій кількості, ніж за часів Королівства, були зняті вітчизняні фільми. Принаймні до 1970-х років це були переважно так звані партизанські фільми на мотив підпільної боротьби партизанів проти німців та їхніх місцевих посібників. Найбільшою зіркою цього автохтонного югославського жанру був сербський актор Велімир Бата Живоїнович (фільм Хайрудіна Крвавца *Valter brani Sarajevo/Вальтер захищає Сараєво* 1972 року, в якому Живоїнович грає головну роль, став мегахітом у Китаї), найвідоміший фільм цього жанру - *Bitka na Neretvi/Битва на Неретві* Велько Булаїча (1969 р.), югославський претендент на премію Оскар, з великими іноземними акторами Орсоном Уеллсом, Юлом Бріннером, Сергієм Бондарчуком та Франко Неро.

В епоху соціалістичної Югославії, що складалася з шести республік (Сербія, Хорватія, Словенія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Македонія), більшість фільмів знімалося в Сербії, де було найбільше жителів, найбільше кінотеатрів, а також велика кіностудія Авала фільм. Перший по-справжньому значущий фільм соціалістичної Сербії та Югославії зняв режисер часів Королівства Югославії Воїслав Нанович (1922 - 1983 рр.). Це була казка *Čudotvorni mač/Чарівний меч* (1950 р.), яка за своїм жанром та майже голлівудською постановкою виділялася серед партизанських досягнень того часу і стала першим серйозним експортним продуктом вітчизняного кінематографу. Соя Йованович (1922 - 2002 рр.) стала не лише першою жінкою-режисером югославського та сербського кінематографу, а й творцем першого вітчизняного кольорового фільму — комедії *Pop Ćira/Поп Чира* та *Pop Spira/Поп Спіра* (1956 р.), екранізація однойменної комедії Стевана Сремця. Серед сербських режисерів найвідомішим творцем партизанських фільмів був Живорад Жика Митрович (1921 - 2005 рр.), що зняв *Kapetan Leši/Капітан Леші* (1960 р.) та *Užicka republika/Ужицька республіка* (1974 р.), але також єдиний югославський фільм, присвячений героїзму сербської армії у Першій світовій війні — знаменитий *Marš na Drinu/Марш на Дрину* (1964 р.).

На початку шістдесятих років, коли західна мода, музика, поп-культура та дух соціальної критики почали проникати в Югославію, під цим впливом на сцені з'явилися нові жанри та нові теми, які порушили монотонність панування фільмів про партизанську війну, а також розбурхали суспільство того часу. Великим хітом став музичний фільм Любомира Радичевича *Ljubav i moda/Любов і мода* (1960 р.), а ціле сузір'я переважно сербських режисерів-авторів почало знімати фільми, які ставлять під сумнів соціальну справедливість та соціальні норми у Югославії, і найбільш значними серед цих досягнень є *Čovek nije tica/Людина не птах* (Душан Макавеев, 1965 р.), *Tri/Tри* (Александар Саша Петрович, 1965 р.), *Kad budem mrtav i beo/Коли буду мертвим і білим* (Живоїн Павлович, 1967 р.), *Skupljači perja/Збирачі пір'я* (Александар Саша Петрович, 1967 р.), *Jutro/Ранок* (Пуриша Джорджевич, 1967 р.), *Ljubavna tragedija ili slučaj službenice РТТ/Любовна історія, або Трагедія*

телефоністки (Душан Макавеев, 1967 р.), *Viđenje rasova/Пробудження щурів* (Живоїн Павлович, 1967 р.), *Pre istine/Перед істиною* (Кокан Ракоњац, 1968 р.), *Biće skoro propast sveta/Скоро буде кінець світу* (Александар Саша Петрович, 1968 р.), *Rani radovi/Ранні роботи* (Желімир Жилник, 1969 р.), *WR Misterije organizma/B.P. Misteriji organizma* (Душан Макавеев, 1971 р.) та *Mlad i zdrav kao ruža/Молодий і здоровий як троянда* (Йован Йованович, 1971 р.). Серед них Макавеев, Павлович, Петрович та Жилник мали вагомую репутацію на вітчизняних та зарубіжних фестивалях, але як представники чорної хвилі в країні стикалися з цензурою.

Одним із режисерів, який також не творив відповідно до ідеології того часу, був Джордж Кадійович. Знявши виняткові військові фільми *Praznik/Празник* (1967 р.) і *Pohod/Поход* (1968 р.) він пішов на телебачення, яке почало ставати все більш серйозним та амбітним. Там він створив фольклорний фільм жахів *Leptirica/Метелик* (1973 р.), який став одним з телевізійних фільмів, що найбільше переглядається в Югославії всіх часів. Пізніше він зняв надзвичайно значущі телевізійні фільми та серіали на теми сербської історії: *Karađorđeva smrt/Смерть Караджордже* (1983 р.) і *Vuk Karadžić/Вук Караджич* (1987 - 1988 рр.), а до розпаду соціалістичної Югославії створив, сербський фільм жахів: *Sveto mesto/Святе місце* (1990 р.), за мотивами оповідання російського письменника Миколи Гоголя «Вій».

У сімдесяті роки з'являються режисери так званої Празької школи – автори, які вивчали кіномистецтво в Чехії, серед яких найпродуктивнішими є Срджан Каранович, Горан Паскалевич та Горан Маркович. Срджан Каранович прославився завдяки серіалу *Grlom u jagode/Горлом у полуниці* (1976 р.), а Паскалевич і Маркович мають великий кінематографічний досвід, з найбільшими досягненнями в сімдесяті, а також у вісімдесяті роки, коли - після смерті Йосипа Броз Тіто (1980 р.) - соціальні обмеження послабилися та зміцніли свобода творчості та свобода слова. Горан Паскалевич відомий за фільмами *Čuvar plaže u zimskom periodu/Вартувий пляжу у зимовий сезон* (1976 р.), *Pas koji je voleo vozove/Пес, який любив поїзди* (1977 р.), *Specijalan tretman/Спеціальне лікування* (1980 р.), популярному хіту *Varljivo leto '68/Оманливе літо-68* (1984 р.) та *Vreme čuda/Час чудес* (1989 р.). Горан Маркович є творцем надзвичайно успішних, популярних та соціально значущих фільмів, таких як *Specijalno vaspitanje/Спеціальне виховання* (1977 р.), *Nacionalna klasa/Національний клас* (1979 р.), *Majstori majstori/Майстри, майстри* (1980 р.), *Variola vera/Варіола Вера* (1982 р.), *Već viđeno/Дежа вю* (1987 р.), *Sabirni centar/Центр збору* (1989 р.) та *Tito i ja/Timo i ja* (1991). У цьому десятилітті була створена велика хіт-драма Зорана Чалича *Lude godine/Божевільні роки* (1977 р.), яка перетворюється на тривалу і прибуткову серію кінокомедій *Lude godine/Божевільні роки*, *Žikina dinastija/Жикина династія* не тільки на території Югославії, а й у Радянському Союзі.

На початку 1980-х років на сцені з'явився один із найбільших сербських режисерів Слободан Шиян, чиї терпкі комедії *Ko to tako peva/Хто там співає* (1980 р.) та

Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани (1982 р.) увійшли до числа найбільших кінохітів Югославії всіх часів, а фрази з них є частиною повсякденного мовлення у всіх колишніх югославських республіках. У це десятиліття, що принесло югославському кінематографу значне жанрове збагачення, великі хіти створили Міча Мілошевич (*Tesna koža/Тісна шкіра*, яка матиме три продовження), Бранко Бауер (*Balkan ekspres/Балканський експрес*, 1983 р.), Срджан Каранович (*Petrijin venac/Вінок Петрії* 1980 року, *Nešto između/Щось між* 1983 року і *Jagode u grlu/Полуниці в горлі* 1986 року) і драматург Душан Ковачевич (за чіїми п'єсами/сценаріями зняті фільми *Ko to tamo peva/Хто там співає*, *Maratonci trče počasni krug/Марафонці біжать коло пошани*, *Sabirni centar/Центр збору*), а також режисер культового фільму *Balkanski špijun/Балканський шпiон*), а Емір Кустуриця отримує Золоту пальмову гілку на фестивалі в Каннах за фільм *Otac na službenom putu/Тато у відраджєнні* (1985 р.).

Після розпаду соціалістичної Югославії, у дуже непрості для Сербії дев'яності роки (коли вона входила до складу Союзної Республіки Югославії - разом із Чорногорією), Срджан Драгоевич став значним режисером із трьома великими кінохітами: комедією *Mi nismo anđeli/Ми не янголи* (1992 р.), антивоєнною класикою *Lepa sela lepo gore/Гарні села гарно горять* (1996 р.) та драмою *Rane/Пани* (1998). У 1995 році Кустуриця отримав свою другу Золоту пальмову гілку за фільм *Podzemlje/Андерграунд*. До найбільш значних робіт цього десятиліття також відносяться *Ubistvo sa predumišljajem/Умисне вбивство* (Горчин Стоянович, 1995 р.) та *Lajanje na zvezde/Лай на зірки* (Здравко Шотра, 1998 р.).

Перше десятиліття XXI століття, коли Союзна Республіка Югославія припинила своє існування, принесло Сербії найбільший кінохіт з часів розпаду соціалістичної Югославії — комедію *Zona Zamfirova/Зона Замфірова* (Здравко Шотра, 2002 р.), яку переглянули більше мільйона глядачів у країні з сімома мільйонами жителів. У першому десятилітті XXI століття колись могутня сербська кінематографія переживає серйозну кризу через закриття великої кількості кінотеатрів у ході проблемного процесу приватизації і відвідуваність кінотеатрів різко падає. Лише наступного десятиліття настане деяке відновлення з появою таких фільмів, як спортивна драма *Montevideo bog te video/Монтевідео: Божественне бачення* (Драган Б'єлогрліч, 2010 р.), *Mali budo/Маленький Будо* (Данило Бечкович, 2014 р.), *Kralj Petar Prvi/Король Петро Перший* (Лазар Ристовські, 2018 р.), *Južni vetar/Південний вітер* (Мілош Аврамович, 2018 р.) та *Toma/Тома* (Драган Б'єлогрліч, 2021 р.). Відомі фільми знімає Срджан Голубович (*Клопка/Пастка*, 2007 р.), Деян Зечевич (*TT Sindrom/Синдром Т.Т.* 2002 р. та *Četvrti čovek/Четверта людина* 2007 р.) та Урош Стоянович (*Čarlston za Ognjenku/Сльози на продаж*, 2008 р.), і на сцену виходить молоде покоління режисерів, найвідомішими з яких є Стеван Філіпович (*Šejtanov ratnik/Воїн диявола*, 2006 р., *Šišanje/Стрижка*, 2009 р. та *Pored mene/Поруч зі мною*, 2015 р.), Младен Джорджевич (*Život i smrt porno bande/Життя і смерть*

порнобанди, 2009 р.), Майя Мілош (*Klip/Klip*, 2012 р.), Міна Джукич (*Neposlušni/Heslужняний*, 2014 р.) та Вук Ршумович (*Ničije dete/Нічия дитина*, 2014 р.).

8.2. Популярна музика

Після Другої світової війни, коли Югославія відокремилася від Радянського Союзу та Східного блоку (1948 р.), на заміну раніше популярній, а тепер політично небажаній російській музиці з'явилася так звана югомексиканська музика, яка характеризувалася тим, що югославські співаки виконували кавери на мексиканські пісні чи створювали нові пісні у тональності мексиканського мелосу. Цю музику виконують групи маріачі, одягнені в традиційні мексиканські костюми з сомбреро. Найвідомішими сербськими представниками цього музичного напрямку, популярного у п'ятдесяті-шістдесяті роки XX століття, є Предраг Цуне Гойкович, Любомир Мілич та маріачі-бенд *Палома*.

У шістдесяті роки, коли Югославія повернулася на захід, з того боку рок і поп звуки почали проникати в країну, пригнічуючи югомексиканську музику, а з іншого боку, надихаючи появу місцевих груп і співаків. У сфері розважальної музики великими співочими іменами були Джордже Мар'янович (перша співоча мегазірка соціалістичної Югославії), Лола Новакович, Драган Стойнич і Мікі Євремович. Група *Силуети* є однією з перших югославських рок-груп, а її співак Зоран Мішчевич був кумиром молоді та секс-символом. Наприкінці шістдесятих років у Белграді також сформувалися відомі рок-гурти *Црні бісери* та *Корні група*.

1970-ті роки принесли справжній бум популярної музики по всій Югославії. На сцену виходить сербська співачка нев'янучої музики Бісера Велетанлич та найбільша югославська зірка всіх часів, співак Здравко Чолич, який використовує у своїй творчості поп, рок, диско, а згодом і етнічні мотиви. Тексти для його хітів пишуть талановиті поети.

У сімдесяті роки, коли на югославській рок-сцені домінували хард-рокта прогресивний рок, у Сербії були створені такі групи, як *YU Група*, *Тайм*, *Смак та Галія*. Паралельно розвивалася так звана новостворена народна музика, найбільшими зірками якої в тому і наступному десятилітті були Тома Здравкович, Сільвана Арменулич, Шабан Шаулич, Лепа Лукич, Предраг Живкович Тозовац, Лепа Брена, Мирослав Ілич, Драгана Міркович та Весна Зміянац. Також розпочинає кар'єру ромський етнічний співак Шабан Байрамович, який стане відомим у світі як король ромської музики. Наприкінці сімдесятих у Белграді народилася, ймовірно, найпопулярніша югославська рок-група всіх часів *Рибля чорба*, яка набула найбільшої популярності у вісімдесяті роки. Співак гурту Бора Джорджевич здобуде особливу популярність як автор вуличної поезії. Єдиними суперниками групи *Рибля Чорба* та Джорджевича як автора були хорватська група *Азра* та її лідер Бранимир Джоні Штулич.

На початку вісімдесятих років настала ера нової хвилі з групами *Ідоли*, *Електричні оргазам*, *Шарло акробата*, про які написала британська рок-преса. Сцена нової хвилі в Белграді була тісно пов'язана із загребською, до складу якої входили вищезгадані *Азра*, *Прляво Казалиште*, *Haustor* та *Фіlm*. На той час стали популярні сербські групи нової хвилі - *Зана*, *У шкрипцу*, *Лабораторія звука* та *Лакі пінгвіні*, а також співак та автор пісень Джордже Балашевич, співак та композитор Олівер Мандич та етно-джазовий співак Луїс. У середині 1980-х років сцену підкорили *Баяга та інструктори* (які також користувалися величезною популярністю в Радянському Союзі), *Екатерина Велика*, *Партібрейкерс*, *Дисципліна кічме*, а також автор-виконавець Антоніє Пушич, більш відомий як *Рембо Амадеус*. Цей провокаційний чорногорський співак, який живе в Белграді, є одним із піонерів хіп-хопу в Югославії і однаково семплював зарубіжних рок-виконавців та вітчизняних фольк-зірок.

Війна в Югославії призвела до припинення діяльності численних гуртів, учасники яких переважно виїхали за кордон, а дискотеки та телебачення підкорила турбо-фолк музика – поєднання західного танцювального звучання з сербським, грецьким і східним мелосом. Найбільшими зірками того часу та на наступні три десятиліття стали Светлана Цеца Ражнатович, Джей Рамаданівські та Єлена Карлеуша. У 1990-ті роки найбільш значущими сербськими рок-групами були *Ван Гог*, *Бабе*, *Плейбой*, *Єва Браун*, *Рітам нереди* і *Деца лоших музичара*. Популярні також поп-рок співачка Ана Станіч та хіп-хопер *Гру* – перша велика зірка цього напрямку у Сербії.

У 2000-х рок у Сербії втрачає свою життєздатність та вплив, домінувати починають турбо-фолк, поп та етно-поп, а хіп-хоп стає фаворитом серед міської молоді. Найбільша поп-зірка – Владо Георгієв. Найгучнішими іменами в етно-поп музиці є Желько Йоксимович та Марія Шерифович, які, крім національного рівня, також прославилися на пісенному конкурсі Євробачення: Шерифович стала переможницею у 2008 році, а Йоксимович посів друге місце у 2004 році. Найвідомішими іменами хіп-хопу є *Београдські Сіндікат* і *Марчело*.

ДЖЕРЕЛА

Книги та публікації:

- Bogdanović, Dimitrije – Istorija stare srpske književnosti (Srpska književna zadruga, 1980)
- Đorđić, Petar - Istorija srpske ćirilice (Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, 1971)
- Grupa autora - Istorija srpskog naroda, knjige I i II (Srpska književna zadruga, 1982)
- Ivačković, Ivan – Kako smo propevali: Jugoslavija i njena muzika (Laguna, 2013)
- Janjatović, Petar – Ex-Yu Rock enciklopedija (Geopoetika, 2016)
- Kosanović, Dejan - Počeci kinematografije na tlu Jugoslavije (Institut za film – Univerzitet umetnosti, 1985)
- Lujak, Tamara – Rečnik srpskih mitoloških bića (Laguna, 2021)
- Lujak, Tamara – Rečnik slovenske mitologije (Laguna, 2021)
- Palavestra, Aleksandar (kao A. Peragraš) – Ale i bauci: prilog proučavanja tajanstvenih bića Balkana (Mah, 2002)
- Ristić, Jovan i Jovičević, Dragan - Izgubljeni svetovi srpskog filma fantastike (Filmski centar Srbije, 2015)
- Rusu, Aurelian - Lepenski Vir – Schela Cladovei culture's chronology and its interpretation (Brukenthal. Acta Musei, VI. 1, 2011)
- Savković, Miroslav - Kinematografija u Srbiji tokom Drugog svetskog rata 1941-1945 (Fakultet dramskih umetnosti, 1994)
- Tirnanić Bogdan – Crni talas (Filmski centar Srbije, 2011)
- Vesić, Dušan – Bunt dece socijalizma: Priča o novom talasu (Laguna, 2020)

Интернет-сайти та сторінки:

<https://bookaweb.com/sr/blog/20-najlepsih-tvrđava-srbije>
<https://dizajn.akademija.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2016/10/010-Srbija-srednji-vek.pdf>
<https://manastirusrbiji.com/manastir-visoki-decani/>
https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=44883
<https://nationalgeographic.rs/foto/a18640/7-najlepsih-tvrđjava-na-teritoriji-srbije.html>
<https://manasija.rs/>
<https://kss.rs/>
<https://mojaskola.rtsplaneta.rs/>
<https://oks.org.rs/>
<https://partizan.rs>
<https://ravanica.rs/>
<https://rss.org.rs/>
www.danas.rs/drustvo/cuvene-vincanske-figurine/
www.sports-reference.com/olympics/summer/1968/ATH/womens-800-metres.html
www.arhitektura.rs
www.bastabalkana.com
www.beograd.rs
www.biografija.org
www.britanica.com
www.crvenazvezdafa.com/sr
www.imdb.com
www.iserbia.rs
www.larousse.com
www.nationalgeographic.rs
www.ossrb.org/
www.reprezentacija.rs/
www.serbia.com
www.serbia.travel
www.sveopoznatima.com
www.waterpoloserbia.org
www.zaduzbine-nemanjica.rs

